

Ongelijkwaardigheid

Resultaten van een verkennend onderzoek in de regio Utrecht

A.G. Advies
JEUGD, WELZIJN EN INTEGRATIE

*Verwey-
Jonker*
Instituut

Amy-Jane Gielen
Ron van Wonderen
Niels Hermens

Colofon:

Opdrachtgevers: Regionaal College Utrecht
Bureau Regionale Veiligheidsstrategie

Auteurs: drs. A.E. Gielen, drs. R. van Wonderen en drs. N. Hermens
M.m.v. drs. M. Meerdinkveldboom, drs. E. Klooster en F. Hermens

Uitgave: A.G. Advies in samenwerking met Verwey-Jonker Instituut

Contactgegevens: A.G. Advies
telefoon: 06-20479340
email: info@agadvies.com
website: www.agadvies.com

Verwey-Jonker Instituut
telefoon: 030-2300799
e-mail: secr@verwey-jonker.nl
website: www.verwey-jonker.nl

Redactie: Michelle Bot, Amsterdam.

© Utrecht, maart 2012. A.G. Advies & Verwey-Jonker Instituut

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij A.G. Advies & Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1.1 Doel en opzet	5
1.2 Resultaten discriminatie	5
1.3 Resultaten polarisatie	6
1.4 Resultaten radicalisering.....	6
1.5 Vergelijkend perspectief en duiding van de resultaten	7
1.6 Aanbevelingen	9
2 Aanleiding en onderzoeksopzet	10
2.1 Doelstellingen	10
2.2 Onderzoeksvraag.....	10
2.3 Onderzoeksopzet.....	11
2.4 Leeswijzer.....	11
3 Discriminatie	12
3.1 Signaleren van discriminatie.....	12
3.2 Ervaringen van jongeren met discriminatie.....	12
3.2.1 <i>Een derde ervaart wel eens discriminatie</i>	13
3.2.2 <i>Attitudes: meerderheid keurt discriminatie af</i>	13
3.2.3 <i>Locaties, daders en gevolgen van discriminatie</i>	14
3.3 Officiële meldingen van discriminatie	17
3.3.1 <i>Meldingen en aangiften van discriminatie</i>	17
3.4 Meldingsbereidheid.....	19
3.4.1 <i>Verschillende meldpunten discriminatie niet goed bekend</i>	19
3.4.2 <i>Ervaringen met melden bij alternatieve meldpunten</i>	20
4 Polarisation.....	22
4.1 Signalen van professionals	22
4.1.1 <i>Professionals signaleren verschillende vormen van polarisatie</i>	22
4.2 Attitudes en ervaringen van jongeren.....	22
4.2.1 <i>Meerderheid positief over andere bevolkingsgroepen</i>	22
4.2.2 <i>Polarisatie (emotie en gedrag)</i>	24
4.2.3 <i>Polarisatie op locaties</i>	25
5 Radicalisering	26
5.1 Begripsbepaling en vormen van radicalisering.....	26
5.2 Signalen van professionals	26
5.2.1 <i>Signalen van rechtse radicalisering</i>	27
5.2.2 <i>Signalen van islamitische radicalisering</i>	27
5.2.3 <i>Signalen van linkse radicalisering en dierenrechtenactivisme</i>	27
5.2.4 <i>'Lone wolves'</i>	28

5.3	Voedingsbodem voor radicalisering onder jongeren	28
5.3.1	<i>Waargenomen onrechtvaardigheid</i>	28
5.3.2	<i>Gevoelens van onzekerheid</i>	29
5.3.3	<i>Ervaren groepsdreiging</i>	29
5.3.4	<i>Attitudes</i>	29
5.3.5	<i>Inhoudelijke aspecten van radicaal gedachtegoed moslimjongeren</i>	30
5.3.6	<i>Inhoudelijke aspecten van radicaal gedachtegoed autochtone jongeren</i>	30
5.3.7	<i>Attitude ten aanzien van radicaal gedrag</i>	30
6	Handelingsperspectief en aanbevelingen	33
6.1	Oordeel professionals	33
6.1.1	<i>Behoeftte aan training & expertise</i>	33
6.1.2	<i>Bevorderen van interne samenwerking en informatie-uitwisseling</i>	33
6.1.3	<i>Bouwen aan een netwerk van sleutelfiguren</i>	33
6.1.4	<i>Samenwerking en agendering van thema's met externe partners</i>	34
6.1.5	<i>Betere duiding van signalen</i>	34
6.1.6	<i>Betere registratie van signalen</i>	34
6.1.7	<i>Meer aandacht voor meldpunten discriminatie</i>	35
6.1.8	<i>Aanpak voor discriminatie horeca</i>	35
6.2	Ervaring jongeren & aanknopingspunten voor beleid	35
7	Conclusie	37
7.1	Discriminatie	37
7.2	Polarisatie	38
7.3	Radicalisering	39
7.3.1	<i>Perspectief en oordeel professionals</i>	40
7.3.2	<i>Voedingsbodem radicalisering onder jongeren</i>	40
7.3.3	<i>Attitudes t.a.v. radicalisering en extremisme</i>	41
7.4	Resultaten in vergelijkend perspectief	42
7.5	Handelingsperspectief: kansen en uitdagingen	44
7.5.1	<i>Oordeel professionals</i>	44
7.5.2	<i>Ervaring jongeren</i>	45
7.5.3	<i>Aanbevelingen</i>	45

1 Managementsamenvatting

Voor u ligt de managementsamenvatting van het regionaal verkennend onderzoek naar ongelijkwaardigheid. Dit onderzoek is een onderdeel van de Regionale Veiligheidsstrategie Utrecht 2008-2011, waarvan het thema ongelijkwaardigheid een van de speerpunten is. Om in de regio Utrecht een beeld te krijgen van de (mogelijke) aanwezigheid van discriminatie, polarisatie en radicalisering, heeft het Regionaal College besloten tot een regionaal verkennend onderzoek naar dit thema.

1.1 Doel en opzet

Het hoofddoel van het verkennende onderzoek is 'inzicht krijgen in de vormen, de mate en de locaties van ongelijkwaardigheid in de regio Utrecht'.

Het onderzoek bestaat uit de volgende deelonderzoeken:

- groepsgesprekken met 119 politiemensen, jongeren- en welzijnswerkers;
- een representatieve enquête via social media onder 2701 Utrechtse jongeren in de leeftijdscategorie van 14 – 23 jaar over discriminatie, polarisatie en radicalisering;
- gesprekken met 30 personen van (etnische) zelforganisaties en woningbouwcorporaties;
- dossieronderzoek naar discriminatie bij het antidiscriminatiebureau Art.1 Midden Nederland (hierna Art.1 MN), de politie en het OM;
- deskresearch naar bestaand onderzoeksmateriaal (leefbaarheidsmonitors etc.).

1.2 Resultaten discriminatie

- Professionals ontvangen zelden meldingen, maar komen in hun werkpraktijk wel verschillende vormen van discriminatie tegen, in het bijzonder op basis van godsdienst (bekladding en vernieling van kerkelijke instellingen), ras (weigering bij horecagelegenheden en discriminerende opmerkingen), seksuele geaardheid (discriminerende opmerkingen en wegpesten van homoseksuele stellen) en 'institutionele discriminatie' (de opvatting dat de politie discrimineert).
- Een op drie jongeren ervaart wel eens discriminatie, waarbij de volgende vormen het meest voorkomen:
 - ras: 40% van de allochtone jongeren (vanwege huidskleur, land van herkomst en culturele achtergrond);
 - godsdienst: 42% van de moslimjongeren en 18% van de christelijke jongeren;
 - woonplaats: 8% van alle jongeren ervaart dat wel eens, in het bijzonder jongeren uit kleinere gemeenten (15%).
- Type discriminatie dat jongeren ervaren: discriminerende opmerkingen (40%) en/of een ongelijkwaardige behandeling (41%).
- Locaties waar discriminatie zich voornamelijk voordoet: school is de meest genoemde plek (19% van alle jongeren). Afhankelijk van de locaties waar jongeren zich veel

bevinden is werk door een derde van de jongeren genoemd, gevolgd door jongerencentra (23%) en school (21%). Sportverenigingen zijn de minst genoemde plek.

- Er is sprake van een lage meldingsbereidheid onder jongeren, omdat ze denken dat hun klacht niet serieus wordt genomen of omdat ze denken dat melden niet helpt. Daarnaast zijn veel mensen niet bekend met de meldpunten voor discriminatie. De politie is het meest bekend (46%) en Art.1 MN het minst bekend (13%).

1.3 Resultaten polarisatie

- Professionals signaleren diverse vormen van polarisatie: tussen allochtoon en autochtoon, tussen bepaalde etnische groepen, tussen jong en oud, binnen religies ('vroom, vromer, vroomst'), tussen dorps- en stadskernen en omringende gebieden, tussen bewoners en overheid ('systeemhaat') en tussen bewoners en specifieke groepen (Roma, Polen).
- De meeste jongeren in de regio hebben een positieve houding tegenover mensen met een andere culturele of religieuze achtergrond en gaan soms (59%) of vaak (25%) om met jongeren uit andere culturen. Kanttekening daarbij is dat de meerderheid van de jongeren niet zo positief denkt over sommige leden van specifieke bevolkingsgroepen. De Marokkaanse bevolkingsgroep wordt in dit verband het meest genoemd, niet alleen door autochtone jongeren maar ook door allochtone jongeren (Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongeren). Jongeren blijken echter een genuanceerd beeld te hebben: ze vellen hun negatieve oordeel slechts over bepaalde leden van de Marokkaanse bevolkingsgroep en niet over de hele groep of 'de' moslims.
- Negatieve beeldvorming tussen jongeren uit verschillende bevolkingsgroepen komt voornamelijk voort uit ervaringen met overlast en criminaliteit van bepaalde leden van die bevolkingsgroep. In tegenstelling tot wat vaak wordt gesuggereerd in het publieke debat, blijkt religie niet of nauwelijks een rol te spelen in de beeldvorming. Als optimistische gevolgtrekking hiervan kan worden gesteld dat negatieve beeldvorming over en polarisatie tussen bepaalde bevolkingsgroepen beïnvloedbaar is (namelijk door overlastgevend gedrag). Beleid om overlast te verminderen zou daarom in potentie ook invloed moeten hebben op negatieve beeldvorming en polarisatie.
- Een meerderheid van de jongeren geeft aan zich soms (65%) of vaak (15%) te ergeren aan jongeren uit andere culturen. Dat leidt soms tot een gevoel van spanningen (57% soms en 13% vaak) en/of conflicten (43% soms, 7% vaak) tussen jongeren onderling. Jongeren hebben de meest positieve contacten bij sportverenigingen en de minst positieve contacten in de buurt en horecagelegenheden.

1.4 Resultaten radicalisering

- Volgens professionals is radicalisering en extremisme eerder uitzondering dan regel in de regio Utrecht:
 - Met de rechtse radicalisering lijkt het mee te vallen: rechtse groeperingen zijn, in tegenstelling tot het verleden, nu weinig actief. Wel signaleert men dat veel autochtone jongeren zich steeds vaker racistisch en discriminerend uiten.

- Islamitische radicalisering wordt op incidentele basis gesignaleerd onder individuen en over enkele moskeeën in de regio bestaan zorgen bij de overheidsdiensten. Sleutelfiguren uit zelforganisaties waarschuwen voor een voedingsbodemp bij veel moslimjongeren.
- Extreem-linkse groeperingen en dierenrechtenactivisme worden relatief het meest gesignaleerd, omdat deze vormen van radicalisering veelal gepaard gaan met demonstraties en zogenaamde ‘home visits’.
- In enkele gevallen maakt men zich zorgen om ‘lone wolves’: personen (veelal jongeren) die zich op individuele basis terugtrekken uit de samenleving en/of zich zeer extreem uiten, waarbij niet altijd sprake is van een ideologie, maar vaak wel van psychiatrische problematiek.
- Jongeren scoren als volgt op de voedingsbodempen voor radicalisering:
 - Het ervaren van onrechtvaardigheid: vooral islamitische jongeren scoren hier zorgelijk hoog op.
 - Onzekerheid over eigen identiteit: de meeste jongeren denken over zichzelf na en zijn niet onzeker. Marokkaans islamitische jongeren zijn het meest onzeker.
 - Het ervaren van groepsdreiging: dit wordt ervaren door een belangrijk deel van de islamitische en autochtone jongeren.
- De meerderheid van de jongeren heeft vertrouwen in en respect voor de Nederlandse autoriteiten. Opvallend daarbij is dat de politie het meeste respect (82%) bij de jongeren geniet.
- Een meerderheid van de jongeren staat negatief tegenover het gebruik van geweld, maar een minderheid wijst geweld niet op voorhand af. Zo onderschrijft 16% van de moslimjongeren en 9% van de autochtone jongeren de stelling dat geweld niet goed is, maar soms de enige manier om religieuze of ideologische idealen te bereiken. 40% van de moslimjongeren en 30% van de autochtone jongeren heeft (een beetje) begrip voor anderen in Nederland die geweld gebruiken.

1.5 Vergelijkend perspectief en duiding van de resultaten

- In diverse gemeenten en (veiligheids)regio’s heeft de laatste jaren verkennend onderzoek plaatsgevonden naar (vooral) polarisatie en radicalisering. Dit Utrechtse onderzoek is qua opzet en omvang veel groter dan eerdere onderzoeken in andere regio’s en gemeenten. Desalniettemin komen de signalen die door professionals zijn geuit in de (groeps)gesprekken overeen met de onderzoeksresultaten in andere gemeenten en regio’s.
- De resultaten van de jongerensurvey zijn betrekkelijk uniek. In Nederland zijn de onderzoeken van Van den Bos, Loseman en Doosje (2009), Slootman en Tillie (2006) en Roux, Van Stiphout en Tillie (2010) de weinige studies die wat betreft indicatoren en omvang vergelijkbaar zijn met de survey. Dit maakt dat dit type onderzoek feitelijk pionierend en verkennend is. In de jongeren survey is gestreefd naar voldoende representatie van groepen in de steekproef naar achtergrondkenmerken. Het Verwey-Jonker Instituut is daarom van mening dat de resultaten van de jongeren survey hierdoor

niet alleen zeggingskracht hebben voor de regio Utrecht, maar ook voor Nederland als geheel.

- Uit de resultaten van de jongeren survey blijkt dat voedingsbodems voor radicalisering aanwezig zijn bij een deel van vooral de moslimjongeren. Tevens zijn er bij sommige van deze jongeren positieve attitudes ten aanzien van denkbeelden die aan processen van radicalisering kunnen worden gerelateerd (zoals zich superieur voelen ten opzichte van anderen, positief oordeel over inhoudelijke aspecten van radicale gedachtegoed). Dit zegt op zichzelf echter weinig als het gaat om de vraag hoeveel jongeren zijn *geradicaliseerd*.
- Wat kunnen we wel zeggen op grond van de scores in de jongeren survey? Bij gebrek aan geobjectiveerde vergelijkingsstandaards is het moeilijk, zo niet onmogelijk, om aan te geven hoeveel jongeren in onze survey 'geradicaliseerd zijn'. Wat zegt het als negen procent van de autochtone jongeren meent dat geweld soms de enige manier is om een ideaal te bereiken? Of dat een op de acht moslimjongeren die vindt dat er te negatief over de islam wordt gesproken, negatieve actie niet uit wil sluiten (zoals het eventueel gebruiken van geweld als het niet anders kan)? Of dit hoge of lage percentages zijn is input voor nader onderzoek en voor maatschappelijk debat. Want in de eerste plaats gaat het hierom attitudes en gedragsintenties. Dat is iets heel anders dan daadwerkelijke agressie. De vraag is dan: onder welke omstandigheden kunnen attitudes en gedragsintenties leiden tot daadwerkelijk geweld? Bovendien is het woord 'geweld' een rijk geschakeerd begrip met een groot aantal gradaties. We hebben niet onderzocht wat jongeren precies verstaan onder 'het eventueel gebruiken van geweld als het niet anders kan'. Bedoelt men hier het uitdelen van een klap als een klasgenoot negatief over de islam praat? Of denkt men aan het soort agressie zoals elk weekend voorkomt in het uitgaansleven tussen jongeren? Aldus geredeneerd zijn de percentages jongeren die een positieve attitude hebben naar geweld niet bijzonder hoog. We kunnen echter niet uitsluiten dat er ook jongeren in de survey zijn die wel degelijk denken in termen van de rellen die zijn geweest in Londen, of acties zoals gepleegd door Mohamed B.
- Zoals al gezegd, op basis van het onderzoek kunnen *geen* uitspraken kunnen worden gedaan over het aantal jongeren dat 'radicaal' is. Wel kunnen we stellen dat mensen met bepaalde opvattingen en denkbeelden meer ontvankelijk zijn voor radicalisering, omdat het radicale gedachtegoed bij deze opvattingen aansluit en bij deze mensen gemakkelijker gehoor zou kunnen vinden dan bij anderen. Daarom beschouwen we deze overtuigingen als 'aangrijpingspunten' of 'noodzakelijke' (maar niet voldoende) voorwaarden voor radicalisering.
- Vooralsnog lijken de resultaten van de survey geen aanleiding de resultaten als 'ernstig' in te schatten. Hoewel voedingsbodems voor radicalisering aanwezig zijn bij een deel van vooral de moslimjongeren, zijn er in Nederland veel beschermende factoren zijn die verdere radicalisering voorkomen:
 - In de eerste plaats is in wijken en rond scholen een beschermende schil van jongerenwerk, opbouwwerk, opvoedondersteuning aanwezig, dat in vergelijking met veel andere landen dicht op de jongeren zit, signalen kan oppikken en handelt. Jongeren zijn bij Nederlandse professionals relatief goed in beeld.

- Een andere zeer belangrijke beschermende factor is de politie, in het bijzonder de wijkagent. Door betrokkenheid van de politie in allerlei lokale netwerken, casus overleggen, vindt informatie-uitwisseling plaats, en zijn jongeren voor een belangrijk deel in beeld (niet alle jongeren uiteraard, enkele zogeheten 'lone wolves', blijven ondanks alle beschermende factoren ongrijpbaar).
- Een volgende beschermende factor, zeker in vergelijking met andere landen, is dat in Nederland de maatschappelijke problematiek en de maatschappelijke ongelijkheid en daaruit voortvloeiende maatschappelijke onrust, relatief beperkt is.
- Aangezien er wel voedingsbodems voor radicalisering aanwezig zijn bij jongeren, dient men zich wel te realiseren dat bij beleidswijzigingen of bezuinigingen op voornoemde beschermende factoren, risico's op radicalisering kunnen doen toenemen.

1.6 Aanbevelingen

Op basis van zowel de uitkomsten van het onderzoek naar het handelingsperspectief van professionals in de regio alsmede de enquête onder jongeren, kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan:

- training en deskundigheidsbevordering van eerstelijnswerkers in de regio;
- bevordering van interne samenwerking en informatie-uitwisseling binnen en tussen de gemeenten, de politie en het OM;
- bouwen aan een netwerk van sleutelfiguren door gemeenten en politie;
- agenderen van discriminatie, polarisatie en radicalisering door gemeenten en politie met externe partners;
- betere registratie van signalen van discriminatie, polarisatie en radicalisering binnen de politie;
- een campagne om de meldpunten voor discriminatie (politie, Art. 1 MN etc.) meer onder de aandacht te brengen bij burgers, in het bijzonder bij jongeren. In deze campagne zal ook aandacht moeten zijn voor het meer bewust maken van daders (meestal ook jongeren) over de gevolgen van hun gedrag voor slachtoffers;
- betere signalering en afhandeling van signalen van discriminatie en polarisatie binnen jongerencentra en scholen;
- aanpak van discriminatie en polarisatie in de horeca door politie en OM;
- in gesprek treden met jongeren en burgers over deze onderwerpen aangevuld met een vervolgonderzoek rondom 'bereidheid tot geweld' om zo goed mogelijk te kunnen begrijpen wat jongeren precies verstaan onder 'geweld'.

2 Aanleiding en onderzoeksopzet

Voor u ligt de overkoepelende rapportage van het regionaal verkennend onderzoek naar ongelijkwaardigheid. Dit onderzoek is een onderdeel van de Regionale Veiligheidsstrategie 2008-2011, waarvan het thema ongelijkwaardigheid een van de speerpunten is. Onder ongelijkwaardigheid wordt discriminatie, polarisatie en radicalisering verstaan. Discriminatie, polarisatie en radicalisering raken de samenleving namelijk als geheel. Het leidt tot spanningen tussen en binnen groepen burgers, waardoor ten minste het veiligheidsgevoel van veel burgers wordt aangetast. Naast de invloed die de problematiek heeft op de veiligheidsbeleving, kan radicalisering ook daadwerkelijk leiden tot onveiligheid in de vorm van bijvoorbeeld bedreigingen, brandstichting of een (moord)aanslag. De aanslag in Oslo en de rellen in Londen zijn daar een illustratie van.

Om in de politieregio Utrecht een beeld te krijgen van de (mogelijke) aanwezigheid van discriminatie, polarisatie en radicalisering, heeft het Regionaal College besloten tot een regionaal verkennend onderzoek naar dit thema.

2.1 Doelstellingen

Het hoofddoel van het verkennende onderzoek is 'inzicht krijgen in de vormen, de mate en de locaties van ongelijkwaardigheid in de regio Utrecht'.

Daarnaast heeft het verkennende onderzoek een aantal subdoelstellingen:

- professionals (gemeenten, politie, onderwijs, welzijnswerkers) bewust maken van de thema's discriminatie, polarisatie en radicalisering;
- gemeenten stimuleren om in samenwerking met partners (zowel eerstelijns werkers als de politie en het OM) conform het Actieplan Polarisation en Radicalisation 2007-2011, invulling te geven aan hun regierol;
- gemeenten handvatten bieden om hun regierol op dit thema te kunnen vervullen;
- gemeenten in de regio stimuleren om kennis van en ervaring met discriminatie, polarisatie en radicalisering met elkaar te delen.

2.2 Onderzoeksvraag

Bovengenoemde doelstellingen leiden tot de volgende onderzoeksvraag:

Welke vormen van discriminatie, polarisatie en radicalisering komen in welke delen van de regio Utrecht voor en in welke mate?

2.3 Onderzoeksopzet

Het regionale onderzoek naar ongelijkwaardigheid is met behulp van diverse deelonderzoeken tot stand gekomen. Er is gestart met een ronde langs de 26 gemeenten in de regio Utrecht. Tijdens groepsgesprekken met de gemeenten is enerzijds ingegaan op hun wensen en behoeften ten aanzien van deelname aan het onderzoek. Anderzijds bood deze rondgang ook de mogelijkheid om met ambtenaren van diverse disciplines (jeugd, veiligheid, welzijn, onderwijs) in gesprek te treden over de mogelijke aanwezigheid van discriminatie, polarisatie en radicalisering in de regio.

Op basis van de rondgang langs de gemeenten, zijn de volgende deelonderzoeken uitgevoerd:

- groepsgesprekken met 119 politiemensen, jongeren- en welzijnswerkers;
- een representatieve enquête onder 2701 Utrechtse jongeren in de leeftijdscategorie van 14 – 23 jaar over discriminatie, polarisatie en radicalisering;
- gesprekken met 30 personen van (etnische) zelforganisaties en woningbouwcorporaties;
- dossieronderzoek naar discriminatie (bij het antidiscriminatiebureau Art.1 Midden Nederland (hierna Art.1 MN), de politie en het OM);
- deskresearch naar bestaand onderzoeksmateriaal (leefbaarheidsmonitors etc.).

Het onderzoek is in opdracht van het Regionaal College Utrecht uitgevoerd, onder leiding van het Bureau Regionale Veiligheidsstrategie. De deelonderzoeken zijn uitgevoerd door externe onderzoeksbureaus, te weten: A.G. Advies (groepsgesprekken met politie, jongeren- en welzijnswerk), het Verwey-Jonker Instituut (enquête onder jongeren) en Klooster onderzoek & advies (gesprekken met zelforganisaties en woningbouwcorporaties).

2.4 Leeswijzer

Op basis van de deelonderzoeken ontstaat een beeld van in hoeverre ongelijkwaardigheid speelt in de regio Utrecht. Elk thema wordt in een afzonderlijk hoofdstuk besproken. In het concluderende hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten samengevat.

3 Discriminatie

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vragen of professionals discriminatie signaleren, in hoeverre burgers en jongeren in de regio Utrecht discriminatie ervaren en op welke wijze. Tevens wordt ingegaan op de vraag wat zij vervolgens met deze ervaringen doen.

3.1 Signaleren van discriminatie

Tijdens de groepsgesprekken met de politie en het jongerenwerk en de interviews met sleutelfiguren (zelforganisaties, woningbouwcorporaties) is aan professionals gevraagd in hoeverre zij discriminatie in de regio signaleren. Hoewel discriminatie volgens deze professionals geen structureel probleem is, komt het wel voor. Meest genoemd zijn:

- Discriminatie in de horeca, waarbij bepaalde groepen (allochtone) jongeren niet worden toegelaten. Deels blijkt dit te wijten aan het gedrag van jongeren, maar uit eigen onderzoek van de politie – waarin is gewerkt met (allochtone) ‘mystery guests’ uit het politiekorps – is gebleken dat er ook sprake is van discriminatie op basis van huidskleur.
- De politie signaleert dat men (bijvoorbeeld in het geval van een aanhouding) roept dat de politie discrimineert.

Daarnaast komen op meer incidentele basis de volgende vormen van discriminatie in de regio Utrecht voor:

- Bekladding, vernieling en belediging van kerkelijke organisaties (onder andere een synagoge en moskee).
- Homoseksuele personen die worden (weg)gepest door groepen jongeren.
- Jongeren die niet voor hun homoseksualiteit uit durven te komen vanwege het taboe dat erop rust.
- Plaatsing van antisemitische opmerkingen en graffiti/leuzen met een discriminatoir karakter (waaronder whitepowertekens).
- Jongeren (veelal van Marokkaanse afkomst) die zich gediscrimineerd voelen door de politie.
- Allochtone jongeren of bevolkingsgroepen die openlijk (onder andere verbaal) worden gediscrimineerd.
- Jongeren met discriminerende en racistische gedachten. Deels komen deze voort uit negatieve ervaringen met allochtone jongeren, maar in andere gevallen blijkt dat jongeren die deze gedachten hebben eigenlijk nooit in contact komen met andere etnische doelgroepen en dat ze deze gedachten vooral uiten onder invloed van mediaberichtgeving.

3.2 Ervaringen van jongeren met discriminatie

De vraag in hoeverre discriminatie wel eens voorkomt in de regio Utrecht, hebben we niet alleen voorgelegd aan professionals, maar ook aan Utrechtse jongeren. In deze paragraaf

wordt besproken hoe vaak en om welke reden jongeren uit de regio Utrecht zich wel eens gediscrimineerd voelen.

3.2.1 Een derde ervaart wel eens discriminatie

Een derde van de respondenten van het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut heeft wel eens discriminatie ervaren. Allochtone jongeren voelen zich vaker gediscrimineerd dan allochtone jongeren. Van alle allochtone jongeren met een niet-westerse achtergrond voelt 40% zich wel eens gediscrimineerd vanwege zijn of haar huidskleur, land van herkomst of culturele achtergrond. Van de ongeveer 2000 autochtone respondenten is dat slechts bij 1 op de 25 jongeren het geval. Tabel 1 toont hoe vaak de verschillende oorzaken van discriminatie voorkomen.

Tabel 1 Oorzaken en frequentie van discriminatie bij jongeren

<i>Reden discriminatie</i>	<i>Percentage nooit</i>	<i>Percentage soms</i>	<i>Percentage vaak</i>
Huidskleur, land van herkomst of culturele achtergrond	89	10	1
Religie	89	9	2
Sekse	89	10	1
Seksuele geaardheid	97	3	1
Woonplaats	92	8	1
Een andere reden	92	6	2

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011:25)

Uit de tabel blijkt dat 1 op de 9 jongeren in de regio Utrecht zegt wel eens gediscrimineerd te worden vanwege zijn of haar religie. Zowel islamitische jongeren als (in mindere mate) christelijke jongeren voelen zich wel eens gediscrimineerd vanwege hun geloof: 42% (moslimjongeren) respectievelijk 18% (christelijke jongeren). Eveneens 1 op de 9 jongeren voelt zich wel eens gediscrimineerd vanwege zijn of haar sekse. Meisjes voelen zich vaker om die reden gediscrimineerd dan jongens (14% versus 6%) en jongeren in grote steden vaker dan jongeren uit kleinere gemeenten (15% versus 7%). Verder voelt circa 3% van de jongeren zich wel eens gediscrimineerd vanwege zijn of haar seksuele voorkeur. Discriminatie op basis van woonplaats wordt door 8% wel eens ervaren. Hoe kleiner de woonplaats, hoe groter het deel van de jongeren dat hiermee te maken heeft. Tot slot voelt 8% zich wel eens gediscrimineerd om een andere reden. In de meeste gevallen gaat het daarbij om uiterlijke kenmerken als overgewicht, kleur haren of een andere kledingstijl dan leeftijdsgenoten.

3.2.2 Attitudes: meerderheid keurt discriminatie af

Ruim acht op de tien jongeren vinden discriminatie, om welke reden dan ook, heel slecht, en ruim een op de tien jongeren vindt het een beetje slecht. Slechts een paar procent vindt discriminatie niet slecht.

Tabel 4 Attitudes ten opzichte van verschillende vormen van discriminatie

<i>Wat vindt je ervan als mensen gediscrimineerd worden:</i>	<i>Percentage heel slecht</i>	<i>Percentage een beetje slecht</i>	<i>Percentage niet slecht</i>
Vanwege huidskleur, land van herkomst of culturele achtergrond	83	15	2
Vanwege religie	80	17	3
Vanwege sekse	86	12	5
Vanwege seksuele geaardheid	84	13	3
Vanwege woonplaats	73	21	6

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011: 40)

Uit nadere analyses blijkt wel dat bepaalde vormen van discriminatie door bepaalde doelgroepen meer worden afgekeurd dan andere vormen van discriminatie. Zo staan moslimjongeren uit de steekproef minder negatief tegenover discriminatie vanwege sekse of seksuele geaardheid dan christelijke jongeren of jongeren zonder geloof: 8 procent van de moslimjongeren vindt het niet slecht als mensen worden gediscrimineerd vanwege hun sekse tegenover 2 procent van de christelijke jongeren en de jongeren zonder religie. Bij discriminatie vanwege seksuele geaardheid is dat verschil nog groter: 14 procent van de moslimjongeren vindt dit niet slecht tegenover 1,5 procent van de rest van de jongeren.

3.2.3 *Locaties, daders en gevolgen van discriminatie*

Het ervaren van discriminatie blijkt het meest op school voor te komen (19% van alle jongeren voelt zich daar wel eens gediscrimineerd). Dit blijkt voor het grootste deel om discriminatie door medeleerlingen te gaan. Docenten worden in dit verband veel minder vaak genoemd. Daarna volgen in het uitgaansleven (12%), in de eigen buurt (11%) of op het werk (7%)¹.

Daarnaast is aan jongeren die zich vaak op specifieke locaties bevinden, gevraagd of ze zich daar wel eens gediscrimineerd voelen. Vanuit dat analyseperspectief blijkt dat discriminatie op het werk relatief het meeste voorkomt. Een derde van de jongeren die werken heeft namelijk wel eens te maken met discriminatie. Ook in de jongerencentra (23%) en op school (21%) wordt relatief veel discriminatie door jongeren ervaren. In vergelijking met andere locaties ervaren jongeren op sportverenigingen betrekkelijk weinig discriminatie (10%).

¹ Voornoemde percentages zijn absolute percentages, dus voor alle jongeren uit de steekproef.

Tabel 2 Percentage van de jongeren die een bepaalde locatie bezoekt en zich daar gediscrimineerd voelt

<i>Locatie</i>	<i>Percentage vaak</i>	<i>Percentage soms</i>	<i>Percentage nooit</i>
Op het werk door jongeren die werken (n=610)	3	30	67
In het jongerencentrum door jongeren die wel eens een jongerencentrum bezoeken (n=239)	3	20	77
Op school door jongeren die op school zitten (n=2338)	3	18	79
In de horeca door jongeren die wel eens horecagelegenheden bezoeken (café, discotheek of restaurant) (n=1858)	2	16	82
Op de stage door jongeren die stage lopen (n=486)	3	14	83
Op sportverenigingen door jongeren die op een sportclub zitten (n=1274)	1	9	90

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011: 28)

Wat betreft de ‘daders van discriminatie’, blijkt dat jongeren de meeste discriminatie ervaren van hun *peers*. Op school rapporteren jongeren die zich wel eens gediscrimineerd voelen voor het overgrote deel dat dit gebeurt door medeleerlingen. Docenten worden in dit verband veel minder vaak genoemd. Op het werk zeggen jongeren in ongeveer gelijke mate door collega’s en leidinggevenden te worden gediscrimineerd, en slechts in iets mindere mate door klanten of opdrachtgevers. Op de sportvereniging ervaren jongeren discriminatie door zowel tegenstanders als teamgenoten. In mindere mate noemen jongeren ook clubgenoten uit andere teams, scheidsrechters en de trainer. In het jongerencentrum vindt discriminatie vooral plaats tussen jongeren onderling. Maar ook de begeleiders in de jongerencentra worden door een relatief groot aantal van de jongeren in dit verband genoemd. In het uitgaansleven, ten slotte, ervaren jongeren vooral discriminatie door andere jongeren die klant/bezoeker zijn in horecagelegenheden, en in mindere mate door portier of barpersoneel, of door volwassen klanten/bezoekers.

Meer dan de helft van de jongeren die zich wel eens gediscrimineerd voelt, zegt hiervan geen negatieve gevolgen te ondervinden. Daarentegen is er ook een zeer groot deel dat wel nadelige gevolgen ondervindt. Vaak gaat het daarbij ‘alleen’ om boosheid of verdriet, maar sommige jongeren presteren door de discriminatie minder goed op hun stage, school of sportclub, of overwegen zelfs om met de opleiding of sport te stoppen. Een veel kleiner deel van de jongeren zegt agressief of angstig te worden. De ernst van de gevolgen van discriminatie voor jongeren blijkt te variëren per locatie. Jongeren die gediscrimineerd worden op hun stage ondervinden relatief het vaakst hiervan negatieve gevolgen (bang om naar stage te gaan, minder gemotiveerd zijn/willen stoppen met stage, boosheid, verdriet).

Tabel 3 laat de vormen van discriminatie zien waarvan jongeren volgens eigen zeggen het vaakst slachtoffer zijn: het onderwerp zijn van discriminerende opmerkingen (40% van alle ervaringen van discriminatie) en een ongelijkwaardige behandeling ontvangen(41%). In mindere mate worden ook pesten, contactvermijding en negeren gerapporteerd. Agressief gedrag (bedreigingen, schoppen of slaan, vernielingen van eigendommen) komt veel minder vaak voor, behalve op sportverenigingen.

Tabel 3 Vormen van discriminatie naar locatie (in percentages)

<i>Vorm van discriminatie</i>	<i>Buurt</i>	<i>School</i>	<i>Stage</i>	<i>Werk</i>	<i>Sport-club</i>	<i>Jongeren-centrum</i>	<i>Horeca</i>	<i>Totaal</i>
Mensen maakten discriminerende opmerkingen naar mij	56	44	38	32	62	44	44	40
Mensen pestten mij	22	27	17	6	35	24	12	17
Mensen negeerden mij	21	26	26	12	44	24	13	17
Mensen vermeden contact met mij	20	12	26	15	46	29	13	17
Ik werd niet als gelijkwaardig behandeld	43	35	69	56	52	44	51	41
Mensen vernielden, beschadigden of bekladden spullen van mij	7	6	2	3	29	18	9	8
Ik werd bedreigd	13	4	5	0	29	12	9	8
Ik werd geslagen / geschopt	3	3	3	0	20	6	4	4
Ik kreeg minder leuk of interessant werk te doen			50	24				-
Ik kreeg minder kansen dan anderen (zoals promotie of opleidingen)				12				-
Mij werd de toegang geweigerd						6	23	-
Op een andere manier	6	23	8	17	23	12	9	13

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011: 29)

3.3 Officiële meldingen van discriminatie

Als een op de drie jongeren in de regio Utrecht discriminatie ervaart, is het interessant om te kijken naar het aantal officiële meldingen en aangiften. Burgers kunnen discriminatie via verschillende kanalen melden en aangeven, namelijk via:

- de politie;
- Art.1 MN;
- de discriminatie meld- en advieslijn 0900-2354354;
- www.discriminatie.nl.

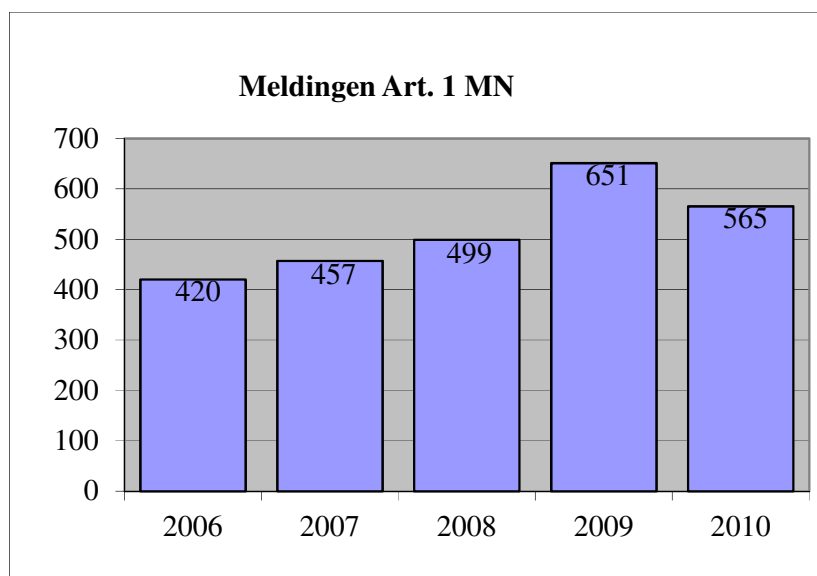
In dit onderzoek is gekeken naar de hoeveelheid en soort meldingen die bij de politieregio Utrecht en Art.1 MN zijn binnengekomen. Omdat de Discriminatie meld- en advieslijn en www.discriminatie.nl een landelijke functie hebben, is het niet mogelijk om hun cijfers uit te splitsen voor de regio Utrecht. Derhalve zijn deze cijfers niet meegenomen in de rapportage.

3.3.1 Meldingen en aangiften van discriminatie

Burgers kunnen op verschillende manieren de politie op de hoogte stellen van hun ervaringen van discriminatie:

- Zij kunnen een melding doen van discriminatie: in 2010 zijn in de politieregio Utrecht in totaal 52 incidenten gemeld.
- Daarnaast kunnen burgers aangifte doen van discriminatie, dit is in 2010 in de politieregio Utrecht 24 keer gedaan.
- Als laatste kan in het systeem het aantal registraties worden geteld die gecodeerd zijn als discriminatiedelict of als discriminatiegerelateerd. In 2010 zijn bij de politie Utrecht 72 registraties te vinden met een delictcode discriminatie of discriminatiegerelateerde projectcode (zoals homogereelateerd).

Als men discriminatie niet bij de politie wil melden of aangeven, bestaat de mogelijkheid om via Art. 1 MN discriminatie te melden. Art.1 MN houdt in haar jaarverslagen het aantal meldingen van discriminatie van individuele burgers bij. Het betreft hier voorvallen die door mensen als discriminerend worden ervaren. De jaarcijfers zijn weergegeven in de grafiek op de volgende bladzijde.



Zowel in absolute als relatieve zin is een stijging van discriminatiemeldingen waar te nemen tot en met 2009, waarna in 2010 weer een daling van meldingen optreedt. Het aantal gemelde voorvallen van discriminatie bij Art.1 MN is in de periode 2006-2010 gestegen met 34,5%. Mogelijke verklaringen zijn ook gelegen in het feit dat Art.1 MN pas sinds 2009 de hele regio Utrecht als werkgebied heeft. In de voorgaande jaren kenden alleen de steden Utrecht en Amersfoort eigen discriminatiebureaus. Hoewel de meldingsbereidheid erg laag is, is daar de laatste tijd – dankzij publiekscampagnes – wel een verbetering in waar te nemen. Dankzij de stedelijke Utrechtse campagne ‘Discriminatie? ff melden?’, is het aantal meldingen bijvoorbeeld behoorlijk toegenomen. De landelijke Postbus 51-campagne heeft tot een verzesvoudiging van het aantal meldingen geleid.

Uit de cijfers van Art.1 MN komt naar voren dat men in de regio Midden-Nederland zich het meest gediscrimineerd voelt op basis van:

- huidskleur: 42,6%;
- leeftijd: 10,1%;
- godsdienst: 7,4%;
- geslacht: 6,7%;
- seksuele gerichtheid: 4,8%.

De vier locaties waarop men zich het meest gediscrimineerd voelt, zijn:

- op het werk: 30,7%;
- bij collectieve voorzieningen (bijv. overheidsinstanties): 11,3%;
- in de buurt en wijk: 8,7%;
- in de horeca: 7,1%.

Andere locaties waarop burgers zich gediscrimineerd voelen, zijn: commerciële dienstverlening (twee categorieën, samen 7,4%), onderwijs (5,1%), media (3,5%), onbekend

(3,4%), politie (2,8%), en huisvesting (2,7%). De locaties die het minste voorkomen zijn media/reclame (2,3%), overig (2,3%), politieke opinie (1,8%), privé sfeer (2,1%), sport/recreatie (2,1%), politie/Openbaar Ministerie/Vreemdelingenpolitie (0,7%), publieke opinie (0,4%) en sport (0,4%). Als er een melding over discriminatie door de politie binnenkomt, wordt de melder veelal verwezen naar de klachtenprocedure van de politie.

Kijkend naar de registraties van 2010 die te vinden zijn in het systeem van de politie, valt het op dat bijna een derde van de registraties homogereleerd is (25 van de 72 registraties). De overige 47 registraties betreffen discriminatie op basis van etniciteit/godsdienst (46 registraties, waarvan 2 antisemitisch) en 1 discriminatiegeval op grond van geslacht. Deze 72 registraties hebben geleid tot 27 aangiften. 4 daarvan zijn homogereleerd, 22 zijn gerelateerd aan etniciteit/godsdienst en 1 heeft betrekking op discriminatie op grond van geslacht.

3.4 Meldingsbereidheid

Uit de voorgaande paragraaf is al een grote discrepantie gebleken tussen het aantal mensen dat discriminatie ervaart en het aantal geregistreerde meldingen en aangiften van discriminatie. Dat roept de vraag op in hoeverre de verschillende meldpunten voor discriminatie (zoals de politie en Art.1 MN) bekend zijn.

3.4.1 Verschillende meldpunten discriminatie niet goed bekend

In de enquête van het Verwey-Jonker Instituut is de vraag gesteld in hoeverre jongeren in Utrecht bekend zijn met waar en hoe je discriminatie kunt melden. Dit blijkt bij veel jongeren uit de steekproef niet bekend: slechts 12 procent van de jongeren is hier goed mee bekend, 42 procent is hier een beetje mee bekend en 46 procent weet niet waar en hoe discriminatie te melden. Vervolgens is de jongeren die aangaven een beetje bekend of goed bekend te zijn met waar discriminatie kan worden gemeld, gevraagd naar de bekendheid van enkele specifieke meldingskanalen. Tabel 5 laat zien hoe bekend jongeren zijn met de verschillende meldpunten. De percentages in deze tabel zijn berekend voor de totale populatie jongeren in de enquête.

Tabel 5 Mate waarin jongeren bekend zijn met de mogelijkheid discriminatie te melden bij verschillende instellingen

<i>Meldingskanaal</i>	<i>Percentage niet mee bekend</i>	<i>Percentage een beetje mee bekend</i>	<i>Percentage goed mee bekend</i>
www.discrimatie.nl	73	22	5
Discriminatie meld- en advieslijn 0900-2354354	84	13	3
Art.1 Midden Nederland	87	10	3
Politie	54	23	23

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011: 39)

Van de verschillende meldpunten voor discriminatie blijkt de politie het bekendst te zijn bij jongeren. Een op de vier jongeren kent de website www.discriminatie.nl. De Discriminatie meld- en advieslijn en Art.1 MN zijn relatief onbekend bij jongeren uit de regio Utrecht.

De relatieve onbekendheid van Art.1 MN komt overeen met een ander onderzoek van Scompany dat in opdracht van het bureau is uitgevoerd. In vier gemeenten (Zeist, Utrecht, Woudenburg en Vianen) zijn volwassenen (N=200) geënquêteerd over de vraag of zij bekend zijn met Art.1 MN. In dat onderzoek gaf 8,3% aan bekend te zijn met het Utrechtse antidiscriminatiebureau.

3.4.2 Ervaringen met melden bij alternatieve meldpunten

Dat jongeren niet bekend zijn met de meer officiële meldpunten voor discriminatie, betekent overigens niet dat zij helemaal niet bekend zijn met het feit dat je discriminatie ergens kan melden. Discriminatie kan immers ook gemeld worden op de locatie waar het zich heeft voorgedaan. Desalniettemin blijkt uit de volgende tabel (tabel 6) dat discriminatie in de buurt, in de horeca en op het werk zelden gemeld wordt. Discriminatie op de sportclub wordt relatief vaak gemeld.

Uit de tabel blijkt tevens dat de tevredenheid over de afhandeling van dergelijke meldingen verschilt per locatie. Jongeren die een melding van discriminatie hebben gedaan op hun werk, zijn in ruime meerderheid tevreden over de actie die door hun melding is ondernomen. Een ruime meerderheid van de jongeren die een melding van discriminatie heeft gedaan in hun buurt, in de horeca of in een jongerencentrum, is ontevreden over de ondernomen actie.

Tabel 6 Meldingen, vervolgacties en tevredenheid over vervolgacties meldingen naar locatie

<i>Locatie</i>	<i>Percentage jongeren dat na discriminatie een melding hiervan heeft gedaan</i>	<i>Percentage <u>tevreden</u> met wat er is gedaan is naar aanleiding van de melding gedaan</i>
Sportclub	62	44
Jongerencentrum	44	33
Stage	38	55
School	30	52
Werk	27	70
Horeca	19	43
Buurt	16	36
Totaal	29	49

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011: 37)

De meerderheid van de Utrechtse jongeren meldt discriminatie dus niet. Aan hen is daarom de vraag voorgelegd wat hun motivatie is om het niet te melden. De resultaten zijn weergegeven in tabel 7 op de volgende bladzijde. De oorzaken blijken (ook per locatie) behoorlijk uiteen te lopen. De meest genoemde redenen om discriminatie niet te melden is dat jongeren denken

dat dit toch niet helpt, of dat de melding niet serieus zal worden genomen. Andere redenen die relatief vaak worden gegeven is dat jongeren het liever zelf oplossen of dat het niet belangrijk genoeg is om te melden. In mindere mate noemen jongeren redenen als ‘ik weet niet waar of hoe te melden’, ‘ik weet niet zeker of het discriminatie was’ en ‘het kost te veel tijd of moeite om het te melden’. Uitgesplitst naar locatie valt op dat de reden ‘het is niet belangrijk genoeg om te melden’ vaak wordt gegeven bij discriminatie in de horeca. De reden ‘ik weet niet waar of hoe te melden’ wordt relatief vaak genoemd bij discriminatie in de buurt.

Tabel 7 Redenen voor niet melden van discriminatie naar locatie²

<i>Reden niet melden (n=577)</i>	<i>Buurt</i>	<i>School</i>	<i>Stage</i>	<i>Werk</i>	<i>Sport- club</i>	<i>Jongeren- centra</i>	<i>Horeca</i>	<i>Totaal (in %)</i>
Ik denk dat melden niet helpt	30	28	16	13	19	14	51	30%
Ik denk dat mijn melding niet serieus wordt genomen	13	15	10	9	13	8	29	17%
Ik los het zelf op	12	12	9	11	7	5	38	16%
Ik vind het niet belangrijk genoeg om te melden	8	11	3	6	3	1	57	15%
Ik weet niet hoe of waar ik moet melden	18	11	7	5	6	7	19	13%
Ik weet niet zeker of het discriminatie was	6	12	7	8	9	4	24	12%
Het kost me te veel tijd of moeite om te melden	14	6	5	5	6	4	27	12%
Ik ben gewend geraakt aan discriminatie	8	9	7	5	8	4	18	10%
Ik ben bang voor de gevolgen van melden	3	11	8	7	7	7	11	9%
Ik heb slechte ervaringen met een eerdere melding	6	8	7		8	4	8	7%
Ik durf niet te melden omdat anderen dat niet willen	1	5	2	3	2	6	3	4%
Andere redenen	4	4	1			1	7	2%

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011: 35)

² NB: In deze tabel zijn de absolute aantallen gegeven, en dus niet percentages

4 Polarisatie

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag in hoeverre polarisatie aanwezig is in de regio Utrecht. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de signalen van professionals en sleutelfiguren en de enquête die onder Utrechtse jongeren is uitgevoerd.

4.1 Signalen van professionals

4.1.1 Professionals signaleren verschillende vormen van polarisatie

Polarisatie wordt veelal gedefinieerd als de vorming van tegenstellingen tussen etnische en religieuze groepen, wat soms tot spanningen en/of incidenten kan leiden. Het onderzoek laat echter zien dat polarisatie niet alleen op etnisch en religieus gebied speelt, maar allerlei vormen kan aannemen. Er is namelijk ook sprake van polarisatie als er tegenstellingen bestaan tussen:

- allochtoon en autochtoon, bijvoorbeeld als jeugdgroepen slecht met elkaar mengen;
- jong en oud, bijvoorbeeld als oudere (autochtone) bewoners weinig tolerant zijn ten aanzien van hanggroepen;
- individuen of groepen binnen dezelfde religie, bijvoorbeeld wanneer deze elkaar de maat nemen en/of uitsluiten op het moment dat (de meest strikte) religieuze regels en normen niet in acht worden genomen;
- dorps- en stadskernen en omliggende buitengebieden, wat zich bijvoorbeeld kan uiten in knokpartijen tussen jongeren;
- bewoners en autoriteit/overheid, bijvoorbeeld wanneer mensen zich afzetten tegen 'het gezag', zoals de politie, de gemeente of het jongerenwerk;
- bewoners en heel specifieke groepen (bijvoorbeeld Roma of Polen), wat zich uit in negatieve attitudes en vooroordelen.

4.2 Attitudes en ervaringen van jongeren

Deze paragraaf gaat in op hoe jongeren denken en zich voelen (hun attitude) over mensen met andere achtergronden. Tot welk gedrag leidt dit en op welke locaties komt polarisatie wel of niet voor?

4.2.1 Meerderheid positief over andere bevolkingsgroepen

De meeste jongeren uit de regio Utrecht hebben een positieve houding tegenover mensen met andere culturele of religieuze achtergronden. Een minderheid – tussen de tien en twintig procent – van de jongeren denkt overwegend negatief over mensen met andere culturele of religieuze achtergronden. Autochtone jongeren zijn gemiddeld iets minder positief over mensen uit andere bevolkingsgroepen dan jongeren met een niet-westerse allochtone achtergrond.

Tabel 8 Attitudes ten opzichte van mensen met andere (culturele) achtergronden

<i>In hoeverre ben je het eens met de onderstaande stellingen</i>	<i>Percentage oneens</i>	<i>Percentage beetje mee eens</i>	<i>Percentage eens</i>
N = 2643			
Het is goed dat er in Nederland mensen wonen uit andere culturen	11	42	48
Ik ben geïnteresseerd in mensen uit andere culturen	19	41	40
In Nederland wonen bevolkingsgroepen waar ik niet zo positief over denk	25	43	32
Ik denk niet zo positief over mensen die een andere religie hebben dan ikzelf	72	22	6
Ik denk niet zo positief over mensen die homo of lesbisch zijn	79	15	7
Sommige van mijn vrienden komen uit een andere cultuur dan ikzelf	25	30	45

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011: 41)

Hoewel gemiddeld genomen de meeste jongeren positief denken over andere bevolkingsgroepen, is een meerderheid van de jongeren minder positief over sommige leden van specifieke bevolkingsgroepen. De Marokkaanse bevolkingsgroep wordt in dit verband het vaakst genoemd, niet alleen door autochtonen maar ook door moslimjongeren (Turkse jongeren) én niet-moslimjongeren met een niet-westerse allochtone achtergrond (Surinaams, Antilliaans en overig). Jongeren blijken hierin wel genuanceerd: ze blijken een nadrukkelijk onderscheid te maken tussen bevolkingsgroepen en sommige personen uit een bevolkingsgroep.

De negatieve attitudes over bepaalde leden van de Marokkaanse bevolkingsgroep, blijken meestal voort te komen uit vermeend overlastgevend of crimineel gedrag van leden van deze bevolkingsgroep, en uit negatieve persoonlijke ervaringen met deze bevolkingsgroep. In mindere mate worden andere normen en waarden en andere opvattingen genoemd, bijvoorbeeld over hoe meisjes en jongens zich moeten gedragen. In tegenstelling tot wat vaak wordt gesuggereerd in het publieke debat, blijkt religie niet of nauwelijks een rol te spelen bij de verhoudingen tussen jongeren uit verschillende bevolkingsgroepen. Als optimistische gevolgtrekking hiervan kan worden gesteld dat negatieve beeldvorming over en polarisatie tussen bepaalde bevolkingsgroepen beïnvloedbaar is (namelijk door overlastgevend gedrag). Beleid om overlast te verminderen zou daarom in potentie ook invloed moeten hebben op negatieve beeldvorming en polarisatie.

4.2.2 Polarisatie (emotie en gedrag)

De emotionele en gedragscomponenten van polarisatie zijn gemeten met verschillende vraagstellingen, waaronder: ‘Ervaar je wel eens spanningen met mensen uit andere culturen?’ (emotie) en ‘Vermijd je wel eens het contact met mensen uit andere culturen?’ (gedrag).

- De meeste jongeren geven aan in hun vrije tijd soms (59%) of vaak (25%) om te gaan met jongeren uit andere culturen.
- Anderzijds ergert de meerderheid van de jongeren zich soms (65%) of vaak (15%) aan mensen uit andere culturen, ervaren jongeren wel eens spanningen met mensen uit andere culturen (57% soms en 13% vaak) of hebben ze conflicten met mensen uit andere culturen (43% soms, 7% vaak). Als gevolg hiervan vermijdt de helft van de jongeren wel eens contact met mensen uit andere culturen.
- Analyses op de schaal voor sekse laten zien dat meisjes vaker omgaan met mensen uit andere culturen, minder conflicten hebben en minder vaak contact vermijden dan jongens. Ook leeftijd en opleidingsniveau spelen hierbij een rol: naarmate jongeren ouder worden, onderhouden zij minder vaak positieve contacten met mensen uit andere culturen en vermijden ze dit contact vaker. Op het gebied van opleidingsniveau blijkt: hoe hoger de opleiding, hoe vaker positieve contacten.
- Jongeren uit de grote steden hebben (opvallend) minder vaak positieve contacten en vermijden vaker het contact met mensen uit andere culturen dan jongeren uit de middelgrote en kleine plaatsen.
- Opvallend is het resultaat dat Surinaamse en Antilliaanse jongeren vaker positieve contacten hebben met mensen uit andere culturen dan autochtone jongeren of jongeren van Marokkaanse of Turkse herkomst.

Tabel 9 Contacten en conflicten tussen jongeren van verschillende culturele achtergronden

<i>Stellingen</i>	<i>Percentage nooit</i>	<i>Percentage soms</i>	<i>Percentage vaak</i>
Ga je wel eens in je vrije tijd om met mensen uit andere culturen?	16	59	25
Erger je je wel eens aan mensen uit andere culturen?	20	65	15
Ervaar je wel eens spanningen met mensen uit andere culturen?	30	57	13
Heb je wel eens conflicten met mensen uit andere culturen?	50	43	7
Vermijd je wel eens het contact met mensen uit andere culturen?	48	44	8

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011: 43)

4.2.3 *Polarisatie op locaties*

De aanwezigheid van verschillende componenten van polarisatie (op het gebied van cognitie, emotie en gedrag) onder jongeren is geanalyseerd voor verschillende locaties: de buurt, school, de sportvereniging, het jongerencentrum en de horeca. Hierbij zijn stellingen voorgelegd over hoe 'jongeren uit verschillende culturen' over elkaar denken en met elkaar omgaan.

- Het blijkt dat jongeren in de regio Utrecht relatief het meest harmonieus omgaan met mensen uit andere culturen op sportverenigingen: sport verboedert.
- Horecagelegenheden en de eigen woonbuurt scoren beneden gemiddeld: in het uitgaansleven en in de eigen woonbuurt is vaker sprake van conflicten en het vermijden van contact tussen jongeren uit verschillende culturen.

Tevens is de jongeren op indirecte wijze gevraagd naar eventuele spanningen tussen verschillende groepen (zoals tussen jongeren en volwassenen, tussen jongeren uit verschillende culturen of tussen mensen met verschillende religieuze achtergronden. Bijvoorbeeld: 'Zijn er op jouw school wel eens spanningen of conflicten tussen mensen uit verschillende groepen?' Voor de duidelijkheid merken we op dat de jongere deze spanningen of conflicten dus niet persoonlijk hoeft te ervaren, maar wel signaleert dat deze op zijn of haar school, of in zijn of haar buurt, voorkomen.

- In horecagelegenheden blijken het vaakst spanningen en conflicten voor te komen. Bijna alle jongeren geven aan dat er in de horeca in zijn of haar gemeente wel eens spanningen zijn tussen jongeren met verschillende culturele achtergronden. In mindere mate is in de horeca sprake van spanningen tussen jongeren uit verschillende woonplaatsen en tussen jongeren uit verschillende wijken.
- In buurten is volgens de meeste jongeren wel eens sprake van spanningen tussen jongeren uit verschillende culturen en jongeren en volwassenen. Minder vaak zijn er ook wel eens spanningen tussen jongeren uit verschillende wijken, tussen mensen met verschillende religies, en tussen jongeren die in de buurt op school zitten en buurtbewoners.
- Net als in de buurt, geven de meeste jongeren ook voor hun school aan dat er wel eens spanningen of conflicten zijn tussen leerlingen uit verschillende culturen. Iets minder dan de helft van de jongeren signaleert wel eens spanningen tussen leerlingen met verschillende politieke opvattingen en tussen jongeren en leerkrachten met verschillende culturele achtergronden.
- Opvallend is dat de jongeren veel minder vaak spanningen en conflicten waarnemen op sportverenigingen dan in buurten en op scholen. Volgens slechts een op de vijf jongeren die lid is van een sportclub zijn er op zijn of haar club wel eens spanningen of conflicten tussen sporters uit verschillende culturen.

5 Radicalisering

5.1 Begripsbepaling en vormen van radicalisering

Radicalisering wordt gezien als het proces van toenemend radicalisme bij een persoon of groep, waarbij de bereidheid groeit om zelf dergelijke diep ingrijpende veranderingen van de samenleving en de democratische rechtsorde (eventueel op ondemocratische wijze) na te streven en/of te ondersteunen, dan wel anderen daartoe aan te zetten.³ Indien men overgaat tot het gebruik van geweld om de radicale idealen te verwezenlijken, dan spreekt men niet langer van radicalisering, maar van extremisme. In de enquête onder jongeren is zowel de voedingsbodem voor rechtse radicalisering als islamitische radicalisering getoetst. Tijdens de (groeps)gesprekken met professionals zijn de volgende vormen van radicalisering en extremisme besproken:

- rechtse radicalisering;
- islamitische radicalisering;
- links activisme en extremisme;
- dierenrechtenactivisme en -extremisme;
- Radicalisering en extremisme bij individuen, zogenaamde ‘lone wolves’, die extreem geweld niet schuwen, maar waarbij een duidelijke ideologie ontbreekt en eerder sprake is van psychiatrische problematiek (denk aan Tristan van der V. in Alphen aan de Rijn).

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag in hoeverre radicalisering aanwezig is in de regio Utrecht. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de signalen van professionals en sleutelfiguren en de enquête die onder Utrechtse jongeren is uitgevoerd. In de enquête is de mogelijke aanwezigheid van rechtse en islamitische radicalisering onderzocht. Linkse radicalisering en dierenrechtenactivisme zijn daarin niet meegenomen.

5.2 Signalen van professionals

In de groepsgesprekken met politie en jongerenwerk en de gesprekken met sleutelfiguren (zelforganisaties en woningbouwcorporaties) is radicalisering als (mogelijk) verschijnsel in Utrecht het minst genoemd ten opzichte van discriminatie en polarisatie. Overigens lijkt hierbij een rol te spelen dat niet alle professionals en sleutelfiguren in staat zijn radicalisering te signaleren. De politie in de regio Utrecht lijkt op dit punt de beste informatiepositie te hebben. De resultaten in deze paragraaf zijn derhalve vooral gebaseerd op basis van de groepsgesprekken in de politiedistricten en in mindere mate op gesprekken met jongeren- en welzijnswerkers.

³ Strijders van eigen bodem, Buijs et al. 2006a: 16

5.2.1 *Signalen van rechtse radicalisering*

Wat betreft rechtse radicalisering lijkt het op dit moment wel mee te vallen in de regio Utrecht. Waar in het verleden vrijwel alle districten te maken hebben gehad met (extreem)rechtse groeperingen, blijken die nu weinig actief. De hardcore en Lonsdale jongeren – inclusief bijbehorende overlast – lijken vrijwel uit het straatbeeld te zijn verdwenen. Af en toe worden rechtsgeoriënteerde jongeren met getatoeëerde hakenkruizen gesignaleerd of vinden demonstraties van de rechtse organisatie Voorpost plaats. Hier en daar wonen in de regio wel jongeren die lid zijn van (extreem-)rechtse groeperingen zoals Voorpost en Blood & Honour. Deze jongeren veroorzaken in hun eigen gemeente geen overlast en worden bij hun activiteiten elders in het land (bijvoorbeeld bij demonstraties) nauwlettend in de gaten gehouden door overheidsdiensten. In een enkel geval is wel eens sprake van radicaliserende rechtse individuen, die dus niet bij een specifieke groep zijn aangesloten. Een oorzaak dat rechts radicale groeperingen of jongeren minder actief zijn (geworden), kan zijn dat de extreem-rechtse jongeren van een aantal jaar geleden nu volwassen zijn en minder radicale gedachten hebben of niet meer de neiging hebben deze te uiten of om te zetten in actie. Een andere mogelijke verklaring is dat rechtse geluiden momenteel meer geaccepteerd worden door de samenleving en deze minder snel als extreem worden aangeduid.

5.2.2 *Signalen van islamitische radicalisering*

In de regio zijn enkele signalen van (mogelijke) islamitische radicalisering gemeld. Dit wordt echter wel onder voorbehoud gedaan. Het is namelijk onduidelijk of er sprake is van een toenemende orthodoxie (wat zich bijvoorbeeld uit in klederdracht) of dat er daadwerkelijk sprake is van radicalisering (extreme denkbeelden). Men vraagt zich bijvoorbeeld af of ze zich zorgen moeten maken om jongeren die ineens heel intensief hun geloof gaan belijden of een moskee die ineens de politie buiten de deur houdt. In deze gevallen bestaan zorgen om zowel bepaalde moskeeën als om individuen. Over het algemeen lijkt het in de individuele gevallen te gaan om orthodoxie (apolitiek salafisme) of orthodoxie gecombineerd met politieke denkbeelden (politiek salafisme). In een enkel geval gaat het om mogelijke ‘jihadisten’ (bereid om geweld te gebruiken om hun idealen te verwezenlijken). In dat geval wordt tijdig de RID ingeschakeld.

5.2.3 *Signalen van linkse radicalisering en dierenrechtenactivisme*

De aanwezigheid van extreem-linkse groeperingen is zeldzamer. Soms zijn echter wel zowel linkse krakersgroepen als extreem-linkse groepen actief, bijvoorbeeld een links-extreme groep die bij een bedrijf demonstreert vanwege hun aandeel in de bouw van detentie- en uitzetcentra.

Dierenrechtenactivisme wordt meer gemeld in de regio. Daarnaast zijn er geluiden dat ‘homevisits’ hebben plaatsgevonden, waardoor bouwplannen van bedrijven die worden geassocieerd met dierproeven zijn geannuleerd. Bij homevisits worden medewerkers van bedrijven waar dierenrechtenactivisten tegen protesteren in hun privéomgeving lastiggevallen en/of bedreigd door activisten.

5.2.4 'Lone wolves'

Tot slot wordt soms melding gemaakt van zogenaamde 'lone wolves'. Het blijkt hier niet zozeer te gaan om 'ideologisch radicalen', maar eerder om individuen die zich extreem uiten (in attitudes en/of gedrag) en waarbij dat veelal gepaard gaat met psychiatrische problematiek. Hoewel dit slechts op incidentele basis in de regio is genoemd, maken de professionals die dergelijke jongeren signaleren zich wel grote zorgen. Zij geven aan dat, zolang deze jongeren de wet niet overtreden en ook geen hulpvraag hebben, het vrijwel onmogelijk is om preventief of repressief op te treden.

5.3 Voedingsbodem voor radicalisering onder jongeren

In de enquête is onderzocht in hoeverre er bij jongeren aspecten aanwezig zijn die, volgens wetenschappelijke literatuur, gerelateerd kunnen zijn aan radicaliseringsprocessen. Voor dit onderzoeksaspect is gebruik gemaakt van het conceptueel model voor radicaliseringsprocessen van Van den Bos, Loseman en Doosje (2009). Samengevat komt het conceptueel model erop neer dat de factoren die tot radicalisering van jongeren kunnen leiden complex en veelvoudig zijn. Er kunnen geen directe oorzakelijke verbanden worden gelegd tussen demografische factoren (religieuze gezindheid, etnische en culturele achtergrond, sekse, opleiding en leeftijd) en radicalisering. Zij stellen dat de volgende sociaalpsychologische aspecten een cruciale rol spelen bij radicaliseringsprocessen:

- Waargenomen onrechtvaardigheid. Het gevoel van onrechtvaardigheid of achterstelling kan de eigen persoon betreffen of de sociale groep waartoe men behoort. Dit betreft vaak materiële zaken (minder kansen krijgen bij vinden van een huis, een baan, een stageplek), maar ook het gevoel over hoe men wordt behandeld is belangrijk (zoals het ervaren van respectloosheid en onrechtvaardigheid).
- Een sterke psychologische (emotionele) reactie op onzekerheden die jongeren in hun leven ervaren;
- Het gevoel dat de groep waarvan de jongere deel uitmaakt (of de overtuigingen waar deze groep voor staat) wordt bedreigd door andere groepen.

Hiernaast bieden attitudes van jongeren ten opzichte van onderwerpen die gerelateerd zijn aan het proces van radicalisering, informatie over het stadium van radicalisering waarin zij zich bevinden. Hierin kunnen diverse aspecten van radicalisering worden onderscheiden: legitimiteit van de Nederlandse autoriteiten; inhoudelijke aspecten van radicaal gedachtegoed (de specifieke ideologische of religieuze elementen van radicalisering); wij-zij-denken; gevoelens van superioriteit over de eigen (sub)cultuur; betrokkenheid en verbondenheid (of de afwezigheid daarvan) bij de Nederlandse samenleving; attitude t.a.v. radicaal gedrag.

5.3.1 Waargenomen onrechtvaardigheid

Een van de voedingsbodems voor radicalisering is het ervaren van onrechtvaardigheid. Jongeren die het gevoel hebben onrechtvaardig te worden behandeld hebben een grotere kans te radicaliseren dan mensen die dat gevoel niet hebben. De resultaten laten duidelijke verschillen zien tussen moslimjongeren en autochtone jongeren.

- Van de islamitische jongeren onderschrijft 76% in meer of mindere mate dat moslims minder kansen krijgen dan anderen in Nederland. Daarnaast is 85% van de

moslimjongeren het in meer of mindere mate eens met de stelling dat moslims in Nederland worden gediscrimineerd. Van de autochtone jongeren is 22% het enigszins of grotendeels eens met de stelling dat moslims meer kansen krijgen dan zichzelf. Samengevat wijst de enquête uit dat bij de meerderheid van de islamitische jongeren het gevoel heerst dat moslims onrechtvaardig worden behandeld.

5.3.2 *Gevoelens van onzekerheid*

Een andere voedingsbodem voor radicalisering is een gevoel van onzekerheid over de eigen identiteit en hoe goed te leven.

- De resultaten geven een gevarieerd beeld. Enerzijds zijn de jongeren veel bezig met hun identiteit; ze denken na over wie ze zijn. Tegelijkertijd lijkt de meerderheid van de jongeren dat proces goed te doorlopen; de meesten van hen wat ze belangrijk vinden in hun leven, en voelen zij zich niet onzeker over hoe zij goed moeten leven en over hun toekomst in Nederland.
- De verschillen tussen autochtone jongeren en moslimjongeren zijn gradueel. Jongeren met een moslimachtergrond voelen zich iets onzekerder over hoe ze goed moeten leven en over hun toekomst in Nederland dan de jongeren met andere culturele achtergronden. Dit laatste geldt in sterkere mate voor Marokkaanse jongeren dan voor jongeren met een Turkse achtergrond.

5.3.3 *Ervaren groepsdreiging*

De derde voedingsbodem, het ervaren van groepsdreiging, is in de enquête geoperationaliseerd door de jongeren te vragen of moslims, respectievelijk niet-moslims, andere normen en waarden hebben en/of worden voorgetrokken bij het verdelen van banen. Groepsdreiging wordt ervaren door een belangrijk deel van zowel de moslimjongeren als de autochtone jongeren. Deze ervaren groepsdreiging is echter groter bij moslimjongeren dan bij autochtone jongeren.

5.3.4 *Attitudes*

Attitudes van jongeren ten opzichte van onderwerpen die gerelateerd zijn aan het proces van radicalisering, bieden informatie over het stadium van radicalisering waarin zij zich bevinden. In de enquête zijn jongeren bevraagd over legitimiteit van de Nederlandse autoriteiten, superioriteitsgevoelens, inhoudelijke aspecten van radicaal gedachtegoed en attitudes ten aanzien van radicaal gedrag:

- De meerderheid van de jongeren heeft vertrouwen in, en respect voor, de Nederlandse autoriteiten. Opvallend daarin is dat de politie het meeste respect bij de jongeren lijkt te genieten (82%), terwijl het lokaal bestuur iets minder respect geniet (67%).
- Het respect voor en vertrouwen in Nederlandse autoriteiten is niet onder alle jongeren even groot. Het minste respect en vertrouwen is er onder jongeren met een laag opleidingsniveau en onder de oudere jongeren. Religieuze jongeren (moslims en christenen) hebben meer respect voor de Nederlandse autoriteiten dan niet-religieuze jongeren.

- De meerderheid van alle jongeren voelt zich niet superieur ten opzichte van mensen uit andere culturen. Wel is er een klein verschil waarneembaar tussen moslimjongeren (een derde voelt zich superieur) en autochtone jongeren (een kwart voelt zich superieur).

5.3.5 *Inhoudelijke aspecten van radicaal gedachtegoed moslimjongeren*

Aan de moslimjongeren zijn vijf stellingen voorgelegd over hun attitude ten aanzien van gedachtegoed dat is gerelateerd aan moslimradicalisme. De meeste moslimjongeren in de enquête kunnen zich helemaal of een beetje vinden in deze stellingen:

- De meerderheid van de moslimjongeren vindt het belangrijk om moslim te zijn en voelt zich gekwetst als iemand iets slechts zegt over de islam. Een derde van de jongeren is het in meer of mindere mate eens met de stelling dat moslims terug moeten naar de oorspronkelijke wortels van de islam.
- Op de vraag hoe moslims volgens hen met de teksten in de Koran moeten omgaan antwoordde een derde van de jongeren dat er maar één interpretatie van de Koran mogelijk is en dat elke moslim zich hieraan moet houden. Twee derde van de jongeren staat kortom een soepeler omgang met de teksten in de Koran voor.
- De vraag of ze wel eens nadenken over hoe een ideale samenleving er uit zou zien beantwoordde 71% van de jongeren bevestigend. 3 op de 10 van deze jongeren denken dat hun ideale samenleving werkelijkheid kan worden; hiernaast denkt 41% van hen dat dit mogelijk kan gebeuren.

5.3.6 *Inhoudelijke aspecten van radicaal gedachtegoed autochtone jongeren*

Aan de autochtone jongeren zijn vier stellingen voorgelegd over hun attitude ten aanzien van gedachtegoed dat is gerelateerd aan rechts extremisme.

- Autochtone jongeren hebben gemiddeld minder sympathie voor radicaal gedachtegoed dan moslimjongeren. Veel autochtone jongeren geven weliswaar aan dat het voor hen belangrijk is om Nederlander te zijn (45%, tegenover 78% bij moslimjongeren voor wie het belangrijk is om moslim te zijn), maar slechts 10% voelt zich persoonlijk gekwetst als iemand iets slechts zegt over Nederland (van de moslimjongeren voelt 54% zich persoonlijk gekwetst als iemand iets slechts zegt over zijn of haar geloof).

5.3.7 *Attitude ten aanzien van radicaal gedrag*

- Wat betreft attitudes ten aanzien van radicaal gedrag is gelukkig zowel een grote meerderheid van de moslimjongeren als autochtone jongeren afwijzend tegenover geweld om religieuze of ideologische idealen te bereiken.
- Ter verdieping van deze vraag zijn aan de jongeren enkele stellingen voorgelegd. Aan moslimjongeren is gevraagd wat zij vinden van de wijze waarop het publieke debat over de islam wordt gevoerd en wat zij eventueel willen doen om daar verandering in te brengen. Van de 92% van de moslimjongeren die het debat over de islam in Nederland volgt, vindt 69% dat er te negatief over de islam wordt gesproken in Nederland. Aan de jongeren die vinden dat er te negatief over de islam wordt gesproken is vervolgens gevraagd wat men wil doen om dat te veranderen. De meesten moslimjongeren geven aan zich hiervoor vreedzaam te willen inzetten (petitie tekenen, in discussie gaan etc.).

- Aan autochtone jongeren zijn dezelfde vragen voorgelegd, maar dan met betrekking tot het publieke debat over de multiculturele samenleving. Van de 80% van de autochtone jongeren die het debat over de multiculturele samenleving in Nederland volgt, vindt 27% dat het debat te positief wordt gevoerd. De meeste autochtone jongeren geven eveneens aan zich hiervoor vreedzaam te willen inzetten (petitie tekenen, in discussie gaan etc.).
- Kortom: de meerderheid van de Utrechtse jongeren staat negatief tegenover het gebruik van geweld. Dat gezegd hebbende is er wel een kleine minderheid onder zowel moslimjongeren als autochtone jongeren die het gebruik van geweld staat niet op voorhand afwijst. Zo vindt 16% van de moslimjongeren dat geweld niet goed is, maar soms de enige manier is om (islamitische) idealen te bereiken. Een groter aantal moslimjongeren (40%) kan (een beetje) begrip opbrengen voor moslims die vanwege hun idealen personen uit andere bevolkingsgroepen bedreigen. Van de moslimjongeren die vinden dat er te negatief over de islam wordt gesproken geeft 1 op de 7 aan negatieve actie (zoals geweld of bedreiging) niet uit te sluiten om de toon van het debat te veranderen. 20% van de moslimjongeren bezoekt (heel) af en toe een radicale website waarop staat dat streng opgetreden dient te worden jegens ongelovigen en 3% doet dat vaak of heel vaak.

Tabel 10 Attitude moslimjongeren ten aanzien van moslimradicalisme

	<i>Percentage oneens</i>	<i>Percentage beetje mee eens</i>	<i>Percentage helemaal mee eens</i>
Geweld is niet goed, maar soms de enige manier om een ideaal te bereiken	56	29	16
Nederlandse politici die iets slechts zeggen over de islam verdienen het om daarvoor te worden gestraft, desnoods met geweld	49	38	14
Ik begrijp niets van Nederlandse moslims die, vanwege hun idealen, mensen uit andere bevolkingsgroepen bedreigen	30	33	37
Ik begrijp Nederlandse moslims die, vanwege hun idealen, bereid zijn om geweld te gebruiken	60	29	11

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011: 54)

- Van de autochtone jongeren vindt 9% dat geweld soms de enige manier is om idealen te bereiken. Een ruim dubbel zo groot aantal jongeren (30%) heeft (een beetje) begrip voor Nederlanders die vanwege hun idealen personen uit andere bevolkingsgroepen bedreigen. Van de autochtone jongeren die vinden dat het debat over de multiculturele samenleving te positief wordt gevoerd zegt daarnaast 1 op de 10 negatieve actie (zoals geweld of bedreiging) niet uit te sluiten om de toon van het debat te veranderen. 9% van de autochtone jongeren bezoekt (heel) af en toe een radicale website waarop staat dat streng opgetreden dient te worden jegens mensen die geen Nederlandse achtergrond hebben, 1% doet dat vaak.

Tabel 11 Attitude autochtone jongeren ten aanzien van rechts radicalisme

	<i>Percentage oneens</i>	<i>Percentage beetje mee eens</i>	<i>Percentage helemaal mee eens</i>
Geweld is niet goed, maar soms de enige manier om een ideaal te bereiken	60	32	9
Bevolkingsgroepen die zich niet aanpassen aan de Nederlandse cultuur moeten het land verlaten, desnoods gedwongen	32	45	23
Ik begrijp niets van Nederlanders die, vanwege hun idealen, mensen uit andere bevolkingsgroepen bedreigen	20	34	46
Ik begrijp Nederlanders die, vanwege hun idealen, bereid zijn om geweld te gebruiken	70	24	6

Bron: Verwey-Jonker Instituut (2011: 55)

6 Handelingsperspectief en aanbevelingen

Tijdens de (groeps)gesprekken zijn professionals gevraagd naar het zogenaamde ‘handelingsperspectief’: hoe gaat men om met (mogelijke) signalen van discriminatie, polarisatie en radicalisering? En welke aanbevelingen doen zij op dit gebied? In dit hoofdstuk staat het handelingsperspectief weergegeven en worden op basis van de visie van professionals en de uitkomsten de enquête onder jongeren, aanbevelingen gedaan. De belangrijkste en meest gedeelde uitkomsten met bijbehorende aanbevelingen, worden hieronder weergegeven.

6.1 Oordeel professionals

6.1.1 *Behoeftte aan training & expertise*

Professionals geven aan dat zij signalen van discriminatie, polarisatie en radicalisering niet altijd goed kunnen herkennen en vooral kennis missen over hoe om te gaan met concrete incidenten. Aanvullende scholing of cursussen hierover, zouden de meeste professionals (van politie tot woningbouwcorporaties) dan ook zinvol en interessant vinden. Bij de scholing en training zou het wenselijk zijn als op de volgende aspecten wordt ingezoomd:

- herkennen en duiding van discriminatie, polarisatie en radicalisering;
- omgaan met concrete gevallen van discriminatie, polarisatie en radicalisering;
- omgaan met andere culturen (vooral bij wijkagenten is veel behoefte aan de cursus Multicultureel Vakmanschap).

6.1.2 *Bevorderen van interne samenwerking en informatie-uitwisseling*

De meeste betrokkenen zijn het er over eens dat er – vooral binnen de eigen organisatie – voldoende informatie met elkaar wordt uitgewisseld wat betreft discriminatie, polarisatie en radicalisering. Een structurele inbedding van een dergelijke uitwisseling blijkt echter te ontbreken: de onderwerpen discriminatie, polarisatie en radicalisering staan niet op de (formele) agenda. Signalen blijken vooral in de informele sfeer (bijvoorbeeld tijdens een koffiepauze) te worden uitgewisseld. Het zou wenselijk zijn om het onderwerp niet alleen op informele basis, maar ook op meer formele en structurele basis (bijvoorbeeld in het werkoverleg) terug te laten komen in de verschillende organisaties.

6.1.3 *Bouwen aan een netwerk van sleutelfiguren*

Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat vooral de gemeenten en politie voor signalen van discriminatie, polarisatie en radicalisering ook afhankelijk zijn van sleutelfiguren. Het opbouwen en onderhouden van een netwerk van sleutelfiguren is in dat licht van belang. In veel gemeenten in de regio Utrecht bestaat een dergelijk netwerk niet, terwijl daar vanuit zelforganisaties wel veel behoefte aan is. Vanuit de politie is aangegeven dat ze daar wel het belang van inzien, maar dat ze er moeite mee hebben, vooral als de sleutelfiguren afkomstig zijn uit allochtone gemeenschappen. Zij worstelen met vragen als: hoe leg ik het beste contact? Moet ik me dan houden aan bepaalde culturele en religieuze gebruiken (wel of niet mijn schoenen uit in de moskee)? Sommigen roepen de expertise in van een allochtone

collega uit het district, maar die is niet in ieder district voorhanden of er wordt onvoldoende gebruik van gemaakt. Het bouwen aan een netwerk van sleutelfiguren, al dan niet gebruik makend van de expertise van collega's uit het eigen of een ander district, zou wenselijk zijn.

6.1.4 Samenwerking en agendering van thema's met externe partners

Wat betreft de samenwerking met andere partijen, zijn vooral het jongerenwerk en de politie over het algemeen erg tevreden over het onderlinge contact en het contact met de gemeente. Er zijn voldoende contact- en overlegmomenten. In de externe overleggen zijn discriminatie, polarisatie en radicalisering echter geen onderwerp van gesprek. Men heeft aangegeven dat het zinvol zou zijn om deze onderwerpen eens in de zoveel tijd tijdens reguliere overleggen de revue te laten passeren. Zelforganisaties en woningbouwcorporaties zijn wat betreft het aantal reguliere contactmomenten minder tevreden. In het bijzonder missen zij een goede samenwerkingsrelatie met gemeenten. Als gevolg daarvan worden onderwerpen als discriminatie, polarisatie en radicalisering vrijwel nooit met gemeenten besproken, terwijl partners daar wel behoefte aan hebben.

6.1.5 Betere duiding van signalen

De huidige wijze waarop signalen van discriminatie, polarisatie en radicalisering worden geduid, verloopt binnen de politieorganisatie op dit moment niet optimaal. Dat hangt enerzijds samen met het feit dat bepaalde incidenten of gebeurtenissen niet altijd worden geplaatst in een context van discriminatie, polarisatie of radicalisering. Medewerkers van service- en intake gaven bijvoorbeeld aan nog nooit of slechts op zeer incidentele basis met een discriminatie-aangifte te maken hebben gehad. Doorvragen leerde echter wel dat zij wel degelijk te maken hebben met meldingen en aangiften van incidenten als vernieling, bekladding of mishandeling met een discriminatoir karakter. Het komt regelmatig voor dat meldingen en aangiften met een discriminatoir karakter, onder een andere code wordt geregistreerd in het systeem. Het verdient daarom aanbevelingen om politiemensen meer bewust te maken van dit fenomeen, opdat incidenten correct worden geregistreerd en afgehandeld.

6.1.6 Betere registratie van signalen

Een betere duiding van signalen van discriminatie, polarisatie en radicalisering, gaat hand in hand met een betere registratie van signalen. Op dat punt valt namelijk nog veel winst te behalen. Zo wordt bijvoorbeeld de recent ingevoerde projectcode voor discriminatie, bij de intake nog onvoldoende gebruikt. Daarnaast geeft men aan dat signalen rondom polarisatie en radicalisering niet goed zijn weg te schrijven in het politiesysteem BVH. Voor polarisatie en radicalisering is namelijk geen maatschappelijke klasse. Het gevolg is dat al deze signalen worden weggeschreven onder restcategorie 'E40'. Aanvullende maatregelen voor (goede) registratie van discriminatie, polarisatie en radicalisering zijn wenselijk, door bijvoorbeeld:

- Het opnieuw onder de aandacht brengen van de speciale projectcode voor discriminatie. De huidige methode – een bericht hierover op Korpsnet - (b)lijkt hiervoor onvoldoende. Het actiever verspreiden van de projectcode discriminatie op de werkvloer (bijv. een lijstje van projectcodes naast iedere computer op de werkvloer, agenderen in werkoverleg etc.) zou mogelijk effectiever kunnen zijn.

- Het aanmaken van een maatschappelijke klasse voor het thema ongelijkwaardigheid (discriminatie, polarisatie en radicalisering) in BVH.

6.1.7 *Meer aandacht voor meldpunten discriminatie*

Er is een grote discrepantie tussen het aantal meldingen en aangiften van discriminatie en het aantal mensen dat wel eens discriminatie ervaart. Dat heeft enerzijds te maken met het feit dat meldpunten voor discriminatie (o.a. de politie en Art.1 MN) bij jongeren en volwassenen uit de regio Utrecht onvoldoende bekend zijn en anderzijds met het feit dat mensen denken dat hun melding of aangifte niet serieus genomen wordt. Het is dus zaak om middels publiekscampagnes en het investeren in een netwerk van sleutelfiguren (door de politie, Art.1 MN en de gemeenten) de meldpunten voor discriminatie meer onder de aandacht te brengen. Daarnaast is het van belang de meldingen en aangiften zodanig af te handelen, dat mensen ook het gevoel krijgen dat hun melding of aangifte serieus wordt genomen.

6.1.8 *Aanpak voor discriminatie horeca*

Naar aanleiding van de uitkomsten van het eigen politieonderzoek waaruit – door het gebruik van ‘mystery guests’ van de politie zelf – is gebleken dat er in horecagelegenheden in Utrecht sprake is van discriminatie op basis van huidskleur, verdient het aanbeveling om discriminatie in de horeca aan te pakken. In sommige gemeenten wordt al gewerkt met convenanten tussen horeca, politie en gemeente. Het zou wenselijk zijn als deze convenanten zich niet alleen beperken tot bepaalde gemeenten, maar regiobreed worden ingezet in Utrecht. Op deze wijze wordt het mogelijk strenger te controleren en op te treden tegen discriminatie in de horeca.

6.2 **Ervaring jongeren & aanknopingspunten voor beleid**

De ervaringen en attitudes van jongeren op het gebied van discriminatie, polarisatie en radicalisering, bieden ook aanknopingspunten voor een beleid:

- Op basis van resultaten van de enquête blijken discriminatie, polarisatie en radicalisering frequenter voor te komen dan professionals in de (groeps)gesprekken hebben aangegeven. Er lijkt een discrepantie te zijn tussen wat jongeren ervaren en wat professionals signaleren. Conform de eigen aanbevelingen van professionals zijn training en deskundigheidsbevordering op dit punt gewenst. Daarbij dient op signalering en aanpak te worden ingezoomd, alsmede op het bespreekbaar maken van discriminatie, polarisatie en radicalisering onder jongeren.
- De officiële meldpunten voor discriminatie (zoals de politie en Art.1 MN) zijn relatief onbekend onder jongeren. Meer aandacht voor deze meldpunten is van belang om de enorme discrepantie tussen ervaringen met discriminatie en meldingen/aangiften hiervan te overbruggen.
- Veel jongeren die discriminatie hebben ervaren, zeggen wel eens niet te melden, terwijl zij dat wel zouden willen. Discriminatie in de buurt, in de horeca en op het werk wordt zelden gemeld. Discriminatie op de sportclub wordt relatief vaak gemeld. De meest genoemde redenen om discriminatie niet te melden zijn dat jongeren denken dat dit toch niet helpt, of dat de melding niet serieus zal worden genomen. Het

bespreekbaar maken van discriminatie en polarisatie en het serieus nemen van meldingen op diverse locaties (in het onderwijs, het jongerencentrum, de horeca en de buurt) is dus van groot belang, als men wil bijdragen aan het vergroten van meldingsbereidheid onder jongeren.

- De mate waarin jongeren die een melding van discriminatie hebben gedaan tevreden zijn over de actie die door hun melding is ondernomen, varieert per locatie. Meldingen die op het werk zijn gedaan, worden in de ervaring van jongeren beter afgehandeld dan meldingen in de buurt, in de horeca of in het jongerencentrum. Vermoedelijk zijn jongeren meer tevreden over de afhandeling op het werk, omdat een adequate afhandeling is geformaliseerd en geïnstitutionaliseerd in de vorm van bijvoorbeeld een handelingsprotocol. Aandacht voor dergelijke procedures bij jongerencentra, zou mogelijk uitkomst kunnen bieden.
- De ‘daders’ van discriminatie en polarisatie zijn over het algemeen jongeren onderling. Een zeer grote minderheid ondervindt hiervan negatieve gevolgen, variërend van boosheid en verdriet tot isolement (stoppen met stage, studie of werk). Meer bewustwording van de negatieve gevolgen van discriminatie en polarisatie onder jongeren is dus wenselijk.
- Overlast en criminaliteit waarbij leden van bepaalde etnische bevolkingsgroepen zijn oververtegenwoordigd, blijken bij te dragen aan polarisatie. Meer aandacht voor de aanpak en gevolgen van overlast en spanningen in buurten, zou een positief effect kunnen hebben op het tegengaan van polarisatie.
- Sport lijkt de beste plek om polarisatie tegen te gaan en te voorkomen: daar gaan jongeren het meest harmonieus met elkaar om.

7 Conclusie

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek samengevat.

7.1 Discriminatie

- 1 op de 3 jongeren voelt zich wel eens gediscrimineerd. Gevoelens van discriminatie komen voor bij alle bevolkingsgroepen. Van alle allochtone jongeren met een niet-westerse achtergrond voelt 40% zich wel eens gediscrimineerd vanwege zijn of haar huidskleur, land van herkomst of culturele achtergrond. De oorzaken die jongeren hiervoor aanwijzen zijn zeer uiteenlopend.
- Zowel islamitische jongeren als (in mindere mate) christelijke jongeren voelen zich wel eens gediscrimineerd vanwege hun geloof: 42% (moslimjongeren) respectievelijk 18% (christelijke jongeren).
- Professionals (politie, jongerenwerk, zelforganisaties) signaleren diverse vormen van discriminatie, zoals:
 - discriminatie in de horeca;
 - het gevoel dat de politie discrimineert;
 - bekladding, vernieling en belediging van kerkelijke organisaties;
 - homoseksuele personen die worden (weg)gepest door groepen jongeren;
 - jongeren die niet voor hun homoseksualiteit uit durven te komen vanwege het taboe dat erop rust;
 - antisemitische opmerkingen en graffiti/leuzen met een discriminatoir karakter (waaronder whitepowertekens);
 - allochtone jongeren of bevolkingsgroepen die openlijk (onder andere verbaal) worden gediscrimineerd;
 - (autochtoon) jongeren met discriminerende en racistische gedachten.
- De vormen van discriminatie waarvan jongeren naar eigen zeggen het vaakst slachtoffer zijn: het onderwerp zijn van discriminerende opmerkingen (40% van alle ervaringen van discriminatie) en een ongelijkwaardige behandeling (41%). In mindere mate worden ook pesten, contactvermijding en negeren gerapporteerd. Agressief gedrag (bedreigingen, schoppen of slaan, vernielen van eigendommen) komt veel minder vaak voor, behalve op sportverenigingen.
- Het ervaren van discriminatie blijkt het meest op school voor te komen (19% van alle jongeren voelt zich op school wel eens gediscrimineerd).
- De ‘daders’ van discriminatie zijn in de meeste gevallen andere jongeren. Discriminatie door volwassenen (docenten, winkeliers, leidinggevenden etc.) komt wel voor, maar veel minder vaak dan discriminatie tussen jongeren onderling.
- Jongeren die aangeven dat ze worden gediscrimineerd zeggen in meer dan de helft van de gevallen dat ze hier geen nadelige gevolgen van ondervinden. Daarentegen is er ook een zeer groot deel dat wel nadelige gevolgen ondervindt. Vaak gaat het daarbij ‘alleen’ om boosheid of verdriet, maar sommige jongeren presteren door de

discriminatie minder goed op hun stage, school of sportclub, of overwogen zelfs om met de opleiding of sport te stoppen.

- De meldingsbereidheid van discriminatie is onder jongeren en volwassenen in de regio Utrecht erg laag. Veel jongeren die discriminatie hebben ervaren zeggen wel eens niet te melden, terwijl zij dat wel zouden willen. Discriminatie in de buurt, in de horeca en op het werk wordt zelden gemeld. Discriminatie op de sportclub wordt juist relatief vaak gemeld.
- De mate waarin jongeren die een melding van discriminatie hebben gedaan tevreden zijn over de actie die naar aanleiding van hun melding is ondernomen, varieert per locatie. Meldingen die op het werk zijn gedaan, worden in de ervaring van jongeren beter afgehandeld dan meldingen in de buurt, in de horeca of in het jongerencentrum.
- De meest genoemde redenen om discriminatie niet te melden zijn dat jongeren denken dat dit toch niet helpt, of dat de melding niet serieus zal worden genomen. De reden 'ik weet niet waar of hoe te melden' wordt relatief vaak genoemd bij discriminatie in de buurt.
- Veel jongeren en volwassenen zijn er niet mee bekend waar en hoe je discriminatie kan melden. Van de jongeren is 12% hier goed mee bekend, 42% een beetje en 46% weet niet waar en hoe discriminatie te melden.
- Onder jongeren is de politie de meest bekende plek waar men discriminatie kan melden. 1 op de 4 jongeren is bekend met de website www.discriminatie.nl als mogelijkheid voor het doen van meldingen. De Discriminatie meld- en advieslijn en Art.1 MN zijn bekend bij 1 op de 6 jongeren uit de regio Utrecht (17%).
- Het gevolg van een lage meldingsbereidheid en relatieve onbekendheid van meldpunten is dat er een grote discrepantie is tussen ervaringen met discriminatie en daadwerkelijke meldingen en aangiften.
- De overgrote meerderheid van de jongeren zegt discriminatie, om welke reden dan ook, (heel) slecht te vinden.

7.2 Polarisatie

- Het onderzoek laat zien dat polarisatie niet alleen op etnisch en religieus gebied speelt, maar allerlei vormen kan aannemen. Door professionals zijn diverse vormen van polarisatie en spanningen genoemd, namelijk tussen:
 - allochtoon en autochtoon;
 - jong en oud;
 - individuen of groepen binnen dezelfde religie, zowel binnen de christelijke als islamitische gemeenschap;
 - dorps- en stadskernen en omliggende buitengebieden;
 - bewoners en autoriteit/overheid;
 - bewoners en heel specifieke groepen (bijvoorbeeld Roma of Polen).

- De meeste jongeren uit de regio Utrecht hebben een positieve houding tegenover mensen met andere culturele of religieuze achtergronden. Een minderheid – tussen de tien en twintig procent – van de jongeren denkt overwegend negatief over mensen met andere culturele of religieuze achtergronden. Autochtone jongeren zijn gemiddeld iets minder positief over mensen uit andere bevolkingsgroepen dan jongeren met een niet-westerse allochtone achtergrond.
- Hoewel gemiddeld genomen de meeste jongeren positief denken over andere bevolkingsgroepen, is een meerderheid van de jongeren minder positief over sommige leden van specifieke bevolkingsgroepen. De Marokkaanse bevolkingsgroep wordt in dit verband het vaakst genoemd, niet alleen door autochtonen maar ook door moslimjongeren (Turkse jongeren) én niet-moslimjongeren met een niet-westerse allochtone achtergrond (Surinaams, Antilliaans en overig).
- Jongeren blijken hierin genuanceerd: ze blijken een nadrukkelijk onderscheid te maken tussen bevolkingsgroepen en sommige personen uit bevolkingsgroepen. De negatieve attitudes over bepaalde leden van de Marokkaanse bevolkingsgroep, blijken meestal voort te komen uit vermeend overlastgevend of crimineel gedrag van leden van deze bevolkingsgroep en uit negatieve persoonlijke ervaringen met deze bevolkingsgroepen. In mindere mate worden andere normen en waarden en andere opvattingen genoemd, bijvoorbeeld over hoe meisjes en jongens zich moeten gedragen.
- De meeste jongeren geven aan in hun vrije tijd soms (59%) of vaak (25%) om te gaan met jongeren uit andere culturen.
- Anderzijds ergert de meerderheid van de jongeren zich soms (65%) of vaak (15%) aan mensen uit andere culturen, ervaren jongeren wel eens spanningen met mensen uit andere culturen (57% soms en 13% vaak) of hebben ze conflicten met mensen uit andere culturen (43% soms, 7% vaak). Als gevolg hiervan vermijdt de helft van de jongeren wel eens contact met mensen uit andere culturen.
- Jongeren uit de grote steden hebben (opvallend) minder vaak positieve contacten en vermijden vaker het contact met mensen uit andere culturen dan jongeren uit de middelgrote en kleine gemeenten.
- Uitgesplitst naar locaties blijkt dat jongeren op sportverenigingen het meest harmonieus omgaan met mensen uit andere culturen. De conclusie ‘sport verbreedert’ lijkt terecht. In de eigen woonbuurt en in de horeca ervaart men regelmatig spanningen tussen andere culturen. Op deze locaties is volgens jongeren vaker sprake van conflicten of elkaar vermijden.

7.3 Radicalisering

In de enquête onder jongeren is zowel de voedingsbodem voor rechtse radicalisering als islamitische radicalisering getoetst. Tijdens de (groeps)gesprekken met professionals zijn de volgende vormen van radicalisering en extremisme besproken:

- rechtse radicalisering;
- islamitische radicalisering;

- links activisme en extremisme;
- dierenrechtenactivisme en -extremisme;
- radicalisering en extremisme bij individuen, zogenaamde ‘lone wolves’.

7.3.1 *Perspectief en oordeel professionals*

- Tijdens de (groeps)gesprekken met professionals is gebleken dat radicalisering en extremisme eerder uitzondering dan regel zijn in de regio Utrecht. Dierenrechtenactivisme en extremisme zijn de meest genoemde vormen van radicalisering in de regio te zijn.
- Het is moeilijk te zeggen of er ook echt weinig sprake is van radicalisering en extremisme of in hoeverre dit samenhangt met het mogelijk niet goed kunnen signaleren van radicalisering door professionals.
- Professionals geven zelf namelijk aan dat zij alleen mogelijke radicalisering kunnen signaleren als zich dat voordoet in de openbare ruimte (veelal op straat). Wat zich achter de voordeur (en computer) afspeelt is veelal een black box.
- De politie wist in de groepsgesprekken het meest te vertellen over radicalisering en extremisme in de regio Utrecht. Jongerenwerkers en sleutelfiguren van zelforganisaties en migrantenorganisaties hadden in de gesprekken minder te vertellen over dit onderwerp, al waarschuwt een aantal van hen wel voor een groeiende voedingsbodem onder zowel allochtone als autochtone jongeren.

7.3.2 *Voedingsbodem radicalisering onder jongeren*

- Een van de voedingsbodems voor radicalisering is het ervaren van onrechtvaardigheid. Jongeren die het gevoel hebben onrechtvaardig te worden behandeld hebben een grotere kans te radicaliseren dan mensen die dat gevoel niet hebben. Islamitische jongeren scoren op dit punt zorgelijk hoog: onder de islamitische jongeren heerst bij de meerderheid het gevoel dat ze onrechtvaardig worden behandeld. Zo onderschrijft 76% in meer of mindere mate dat moslims minder kansen krijgen dan anderen in Nederland. Daarnaast is 85% van de moslimjongeren het in meer of mindere mate eens met de stelling dat moslims in Nederland worden gediscrimineerd.
- Een andere voedingsbodem voor radicalisering is een gevoel van onzekerheid over de eigen identiteit en hoe goed te leven. De meerderheid van de jongeren (allochtoon en autochtoon) denkt na over wie zij zijn. Tegelijkertijd weten de meesten van hen wat ze belangrijk vinden in hun leven, en voelen zij zich niet onzeker over hoe zij goed moeten leven en over hun toekomst in Nederland. Jongeren met een islamitische achtergrond voelen zich iets onzekerder over hoe ze goed moeten leven en over hun toekomst in Nederland dan de jongeren met andere culturele achtergronden. Dit laatste geldt in sterkere mate voor Marokkaanse jongeren dan voor jongeren met een Turkse achtergrond.
- De derde voedingsbodem, ervaren groepsdreiging, is in de enquête geoperationaliseerd door de jongeren te vragen of moslims, respectievelijk niet-moslims, andere normen en waarden hebben en /of worden voorgetrokken bij het verdelen van banen. Groepsdreiging wordt ervaren door een belangrijk deel van zowel moslimjongeren als

door autochtone jongeren. Deze ervaren groepsdreiging is echter groter bij moslimjongeren dan bij autochtone jongeren.

7.3.3 *Attitudes t.a.v. radicalisering en extremisme*

- Attitudes van jongeren ten opzichte van onderwerpen die gerelateerd zijn aan het proces van radicalisering, bieden informatie over het stadium van radicalisering waarin zij zich bevinden. In de enquête zijn de jongeren bevraagd over legitimiteit voor de Nederlandse autoriteiten, superioriteitsgevoelens, inhoudelijke aspecten van radicaal gedachtegoed en attitudes ten aanzien van radicaal gedrag.
- De meerderheid van de jongeren heeft vertrouwen in, en respect voor, de Nederlandse autoriteiten. Opvallend daarin is dat de politie het meeste respect bij de jongeren lijkt te genieten (82%), terwijl het lokaal bestuur minder respect geniet (67%).
- Het respect voor en vertrouwen in Nederlandse autoriteiten is niet onder alle jongeren even groot. Het minste respect en vertrouwen is er onder jongeren met een laag opleidingsniveau en onder de oudere jongeren. Religieuze jongeren (moslims en christenen) hebben meer respect voor de Nederlandse autoriteiten dan niet-religieuze jongeren.
- De meerderheid van alle jongeren voelt zich niet superieur ten opzichte van mensen uit andere culturen. Wel is er een klein verschil waarneembaar tussen moslimjongeren (een derde voelt zich superieur) en autochtone jongeren (een kwart voelt zich superieur).
- Een meerderheid van de moslimjongeren uit de enquête kan zich helemaal of een beetje vinden in de stellingen die volgens andere onderzoeken samenhangen met radicaal-islamitisch gedachtegoed. Zo vindt de meerderheid van de moslimjongeren het belangrijk om moslim te zijn, en voelt men zich gekwetst als iemand iets slechts zegt over de islam. Een derde van de jongeren is het in meer of mindere mate eens met de stelling dat moslims terug moeten naar de oorspronkelijke wortels van de islam. Een derde van de jongeren vindt dat er maar één interpretatie van de Koran mogelijk is en dat elke moslim zich hier aan moet houden. 3 op de 10 van deze jongeren denken dat hun ideale samenleving werkelijkheid kan worden; hiernaast denkt 41% van hen dat dit mogelijk kan gebeuren.
- Autochtone jongeren hebben gemiddeld minder sympathie voor (rechts-)radicaal gedachtegoed dan moslimjongeren. Veel autochtone jongeren geven weliswaar aan dat het voor hen belangrijk is om Nederlander te zijn (45%, tegenover 78% bij moslimjongeren voor wie het belangrijk is om moslim te zijn), maar slechts 10% zich persoonlijk gekwetst als iemand iets slechts zegt over Nederland (van de moslimjongeren voelt 54% zich persoonlijk gekwetst als iemand iets slechts zegt over zijn of haar geloof).
- Wat betreft attitudes ten aanzien van radicaal gedrag is zowel een grote meerderheid van de moslimjongeren als autochtone jongeren afwijzend tegenover geweld om religieuze of ideologische idealen te bereiken.
- Ter verdieping van deze vraag zijn aan de jongeren enkele stellingen voorgelegd. Aan moslimjongeren is gevraagd wat zij vinden van de wijze waarop het publieke debat over de islam wordt gevoerd en wat zij eventueel willen doen om daar verandering in te

brennen. Aan autochtone jongeren zijn dezelfde vragen voorgelegd, maar dan met betrekking tot het publieke debat over de multiculturele samenleving. Van de 92% van de moslimjongeren die het debat over de islam in Nederland volgt, vindt 69% dat er te negatief over de islam wordt gesproken in Nederland. Aan de jongeren die vinden dat er te negatief over de islam wordt gesproken is vervolgens gevraagd wat men wil doen om dat te veranderen. De meesten moslimjongeren geven aan zich hiervoor vreedzaam te willen inzetten (petitie tekenen, in discussie gaan etc.). Van de 80% van de autochtone jongeren die het debat over de multiculturele samenleving in Nederland volgt, vindt 27% dat het debat te positief wordt gevoerd. De meeste autochtone jongeren geven eveneens aan zich hiervoor vreedzaam te willen inzetten (petitie tekenen, in discussie gaan etc.).

- Kortom: de meerderheid van de jongeren in de regio Utrecht staat negatief tegenover het gebruik van geweld. Dat gezegd hebbende is er wel een kleine minderheid onder zowel moslimjongeren als autochtone jongeren die het gebruik van geweld niet op voorhand afwijst. Hoewel het dus om een minderheid gaat, kan wel betoogd worden dat ieder individu dat positief tegenover het gebruik van geweld staat, er een te veel is. Vanuit dit oogpunt is ook een kleine minderheid zorgelijk. Zo vindt 16% van de moslimjongeren dat geweld niet goed is, maar soms de enige manier is om (islamitische) idealen te bereiken. Een groter aantal moslimjongeren (40%) kan (een beetje) begrip opbrengen voor moslims die vanwege hun idealen personen uit andere bevolkingsgroepen bedreigen. Van de moslimjongeren die vinden dat er te negatief over de islam wordt gesproken geeft 1 op de 7 aan negatieve actie (zoals geweld of bedreiging) niet uit te sluiten om de toon van het debat te veranderen. 20% van de moslimjongeren bezoekt (heel) af en toe een radicale website waarop staat dat streng opgetreden dient te worden jegens ongelovigen en 3% doet dat vaak of heel vaak.
- Van de autochtone jongeren vindt 9% dat geweld soms de enige manier is om idealen te bereiken. Een ruim dubbel zo groot aantal jongeren (30%) heeft (een beetje) begrip voor Nederlanders die vanwege hun idealen personen uit andere bevolkingsgroepen bedreigen. Van de autochtone jongeren die vinden dat het debat over de multiculturele samenleving te positief wordt gevoerd zegt daarnaast 1 op de 10 negatieve actie (zoals geweld of bedreiging) niet uit te sluiten om de toon van het debat te veranderen. 9% van de autochtone jongeren bezoekt (heel) af en toe een radicale website waarop staat dat streng opgetreden dient te worden jegens mensen die geen Nederlandse achtergrond hebben, 1% doet dat vaak.

7.4 Resultaten in vergelijkend perspectief

- In diverse gemeenten en (veiligheids)regio's heeft de laatste jaren verkennend onderzoek plaatsgevonden naar (vooral) polarisatie en radicalisering. Dit Utrechtse onderzoek is qua opzet en omvang veel groter dan eerdere onderzoeken in andere regio's en gemeenten. Desalniettemin komen de signalen die door professionals zijn geuit in de (groeps)gesprekken overeen met de onderzoeksresultaten in andere gemeenten en regio's.
- De resultaten van de jongerensurvey zijn betrekkelijk uniek. In Nederland zijn de onderzoeken van Van den Bos, Loseman en Doosje (2009), Slootman en Tillie (2006) en Roux, Van Stiphout en Tillie (2010) de weinige studies die wat betreft indicatoren en

omvang vergelijkbaar zijn met de survey. Dit maakt dat dit type onderzoek feitelijk pionierend en verkennend is. In de jongeren survey is gestreefd naar voldoende representatie van groepen in de steekproef naar achtergrondkenmerken. Het Verwey-Jonker Instituut is daarom van mening dat de resultaten van de jongeren survey hierdoor niet alleen zeggingskracht hebben voor de regio Utrecht, maar ook voor Nederland als geheel.

- Uit de resultaten van de jongeren survey blijkt dat voedingsbodems voor radicalisering aanwezig zijn bij een deel van vooral de moslimjongeren. Tevens zijn er bij sommige van deze jongeren positieve attitudes ten aanzien van denkbeelden die aan processen van radicalisering kunnen worden gerelateerd (zoals zich superieur voelen ten opzichte van anderen, positief oordeel over inhoudelijke aspecten van radicale gedachtegoed). Dit zegt op zichzelf echter weinig als het gaat om de vraag hoeveel jongeren zijn *geradicaliseerd*.
- Wat kunnen we wel zeggen op grond van de scores in de jongeren survey? Bij gebrek aan geobjectiveerde vergelijkingsstandaards is het moeilijk, zo niet onmogelijk, om aan te geven hoeveel jongeren in onze survey ‘geradicaliseerd zijn’. Wat zegt het als negen procent van de autochtone jongeren meent dat geweld soms de enige manier is om een ideaal te bereiken? Of dat een op de acht moslimjongeren die vindt dat er te negatief over de islam wordt gesproken negatieve actie niet uit wil sluiten (zoals het eventueel gebruiken van geweld als het niet anders kan)? Of dit hoge of lage percentages zijn is input voor nader onderzoek en voor maatschappelijk debat. Want in de eerste plaats gaat het hierom attitudes en gedragsintenties. Dat is iets heel anders dan daadwerkelijke agressie. De vraag is dan: onder welke omstandigheden kunnen attitudes en gedragsintenties leiden tot daadwerkelijk geweld. Bovendien is het woord ‘geweld’ een rijk geschakeerd begrip met een groot aantal gradaties. We hebben niet onderzocht wat jongeren precies verstaan onder ‘het eventueel gebruiken van geweld als het niet anders kan’. Bedoelt men hier het uitdelen van een klap als een klasgenoot negatief over de islam praat? Of denkt men aan het soort agressie zoals elk weekend voorkomt in het uitgaansleven tussen jongeren? Aldus geredeneerd zijn de percentages jongeren die een positieve attitude hebben naar geweld niet bijzonder hoog. We kunnen echter niet uitsluiten dat er ook jongeren in de survey zijn die wel degelijk denken in termen van de rellen die zijn geweest in Londen, of acties zoals gepleegd door Mohamed B.
- Zoals al gezegd, op basis van het onderzoek kunnen *geen* uitspraken kunnen worden gedaan over het aantal jongeren dat ‘radicaal’ is. Wel kunnen we stellen dat mensen met bepaalde opvattingen en denkbeelden meer ontvankelijk zijn voor radicalisering, omdat het radicale gedachtegoed bij deze opvattingen aansluit en bij deze mensen gemakkelijker gehoor zou kunnen vinden dan bij anderen. Daarom beschouwen we deze overtuigingen als ‘aangrijpingspunten’ of ‘noodzakelijke’ (maar niet voldoende) voorwaarden voor radicalisering.
- Vooralsnog lijken de resultaten van de survey geen aanleiding de resultaten als ‘ernstig’ in te schatten. Hoewel voedingsbodems voor radicalisering aanwezig zijn bij een deel van vooral de moslimjongeren, zijn er in Nederland veel beschermende factoren zijn die verdere radicalisering voorkomen:

- In de eerste plaats is in wijken en rond scholen een beschermende schil van jongerenwerk, opbouwwerk, opvoedondersteuning aanwezig, dat in vergelijking met veel andere landen dicht op de jongeren zit, signalen kan oppikken en handelt. Jongeren zijn bij Nederlandse professionals relatief goed in beeld.
- Een andere zeer belangrijke beschermende factor is de politie, in het bijzonder de wijkagent. Door betrokkenheid van de politie in allerlei lokale netwerken, casus overleggen, vindt informatie-uitwisseling plaats, en zijn jongeren voor een belangrijk deel in beeld (niet alle jongeren uiteraard, enkele zogeheten 'lone wolves', blijven ondanks alle beschermende factoren ongrijpbaar).
- Een volgende beschermende factor, zeker in vergelijking met andere landen, is dat in Nederland de maatschappelijke problematiek en de maatschappelijke ongelijkheid en daaruit voortvloeiende maatschappelijke onrust, relatief beperkt is.
- Aangezien er wel voedingsbodems voor radicalisering aanwezig zijn bij jongeren, dient men zich wel te realiseren dat bij beleidswijzigingen of bezuinigingen op voornoemde beschermende factoren, risico's op radicalisering kunnen doen toenemen.

7.5 Handelingsperspectief: kansen en uitdagingen

7.5.1 Oordeel professionals

Tijdens de (groeps)gesprekken zijn professionals gevraagd naar het zogenaamde 'handelingsperspectief': hoe gaat men om met (mogelijke) signalen van discriminatie, polarisatie en radicalisering? Waar liggen volgens hen de kansen en uitdagingen op dit gebied? De belangrijkste en meest gedeelde uitkomsten worden hieronder weergegeven:

- Professionals geven aan dat zij signalen van discriminatie, polarisatie en radicalisering niet altijd goed kunnen herkennen en vooral kennis missen over hoe om te gaan met concrete incidenten. Aanvullende scholing of cursussen hierover, zouden de meeste professionals (van politie tot woningbouwcorporaties) dan ook zinvol en interessant vinden.
- Het bespreken van de thema's discriminatie, polarisatie en radicalisering is niet structureel ingebed binnen organisaties.
- Contact tussen politie, gemeenten en jongerenwerk wordt (uitzonderingen daargelaten) over het algemeen als zeer positief ervaren. Een breder netwerk met daarin sleutelfiguren uit migrantengemeenschappen en woningbouwcorporaties ontbreekt in de meeste gemeenten en wordt ook als een gemis ervaren.
- Binnen de ketensamenwerking tussen gemeenten, politie en jongerenwerk worden de onderwerpen discriminatie, polarisatie en radicalisering zelden tot nooit geagendeerd. Professionals zijn het er over eens dat dit een meerwaarde zou kunnen hebben om zo incidenten te voorkomen.
- Professionals (vooral in de politieorganisatie) erkennen dat zij behoefte hebben aan training om discriminatie, polarisatie en radicalisering (eerder) te signaleren en te duiden. Professionals uit het jongerenwerk delen die behoefte aan trainingen, maar

wensen daarin dan handvatten aangereikt te krijgen om daadwerkelijk om te kunnen gaan met polarisatie en radicalisering.

- De registratie van signalen verloopt op dit moment vooral binnen de politieorganisatie niet optimaal. De projectcode voor discriminatie is onder veel dienders niet bekend. Daarnaast is er geen maatschappelijk klasse voor polarisatie en radicalisering. Het gevolg is dat veel signalen onder de restcategorie 'E40' worden weggeschreven. Tot slot is men zich er niet altijd van bewust dat bepaalde delicten een discriminatoir element hebben.

7.5.2 *Ervaring jongeren*

De ervaringen en attitudes van jongeren op het gebied van discriminatie, polarisatie en radicalisering, bieden ook aanknopingspunten voor een beleid:

- Op basis van resultaten van de enquête blijken discriminatie, polarisatie en radicalisering frequenter voor te komen dan professionals in de (groeps)gesprekken hebben aangegeven. Er lijkt een discrepantie te zijn tussen wat jongeren ervaren en wat professionals signaleren. Conform de eigen aanbevelingen van professionals zijn training en deskundigheidsbevordering op dit punt gewenst. Daarbij dient op signalering en aanpak te worden ingezoomd, alsmede op het bespreekbaar maken van discriminatie, polarisatie en radicalisering onder jongeren.
- De officiële meldpunten voor discriminatie (zoals de politie en Art.1 MN) zijn relatief onbekend onder jongeren.
- Veel jongeren die discriminatie hebben ervaren, zeggen wel eens niet te melden, terwijl zij dat wel zouden willen. Discriminatie in de buurt, in de horeca en op het werk wordt zelden gemeld. Discriminatie op de sportclub wordt relatief vaak gemeld. De meest genoemde redenen om discriminatie niet te melden zijn dat jongeren denken dat dit toch niet helpt, of dat de melding niet serieus zal worden genomen.
- De mate waarin jongeren die een melding van discriminatie hebben gedaan tevreden zijn over de actie die door hun melding is ondernomen, varieert per locatie. Meldingen die op het werk zijn gedaan, worden in de ervaring van jongeren beter afgehandeld dan meldingen in de buurt, in de horeca of in het jongerencentrum. Vermoedelijk zijn jongeren meer tevreden over de afhandeling op het werk, omdat een adequate afhandeling is geformaliseerd en geïnstitutionaliseerd in de vorm van bijvoorbeeld een handelingsprotocol.
- De 'daders' van discriminatie en polarisatie zijn over het algemeen jongeren onderling. Een zeer grote minderheid ondervindt hiervan negatieve gevolgen, variërend van boosheid en verdriet tot isolement (stoppen met stage, studie of werk).
- Overlast en criminaliteit waarbij leden van bepaalde etnische bevolkingsgroepen zijn oververtegenwoordigd, blijken bij te dragen aan polarisatie.
- Jongeren gaan het meest harmonieus met elkaar om bij sportverenigingen.

7.5.3 *Aanbevelingen*

Naar aanleiding van de kansen en uitdagingen die bij het handelingsperspectief zijn genoemd, kan een aantal aanbevelingen worden gedaan ten behoeve van een aanpak op het terrein van

discriminatie, polarisatie en radicalisering. Deze aanbevelingen komen voort uit zowel de gesprekken met professionals alsmede de enquête onder jongeren:

- training en deskundigheidsbevordering van eerstelijnswerkers in de regio;
- bevordering van interne samenwerking en informatie-uitwisseling binnen en tussen de gemeenten, de politie en het OM;
- bouwen aan een netwerk van sleutelfiguren door gemeenten en politie;
- agenderen van discriminatie, polarisatie en radicalisering door gemeenten en politie met externe partners;
- betere registratie van signalen van discriminatie, polarisatie en radicalisering binnen de politie;
- een campagne om de meldpunten voor discriminatie (politie, Art. 1 MN etc.) meer onder de aandacht te brengen bij burgers, in het bijzonder bij jongeren. In deze campagne zal ook aandacht moeten zijn voor het meer bewust maken van daders (meestal ook jongeren) over de gevolgen van hun gedrag voor slachtoffers;
- betere signalering en afhandeling van signalen van discriminatie en polarisatie binnen jongerencentra en scholen;
- aanpak van discriminatie en polarisatie in de horeca door politie en OM;
- in gesprek treden met jongeren en burgers over deze onderwerpen aangevuld met een vervolgonderzoek rondom 'bereidheid tot geweld' om zo goed mogelijk te kunnen begrijpen wat jongeren verstaan precies verstaan onder 'geweld'.